

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

**LIETUVOS
AUKŠČIAUSIOJO TEISMO**

PRAKTIKOS APŽVALGA

2022 m. kovas

PARENGTA

**LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
TEISĖS TYRIMŲ GRUPĖS**

Pastaba. Šioje apžvalgoje pateikiamos neoficialios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) procesinių sprendimų santraukos. Šis dokumentas yra skirtas tik informavimo tikslais. Oficialius ir nesutrumpintus sprendimų tekstus galite rasti LAT interneto svetainėje www.lat.lt.

TURINYS

I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS	4
ANK 39 straipsnio taikymas	4
<i>Dėl administracinės nuobaudos skyrimo terminų skaičiavimo</i>	4
ANK 290 straipsnio 7 dalies taikymas	5
<i>Dėl ANK 290 straipsnio 7 dalyje nurodyto nusižengimo subjekto</i>	5
ANK 422 straipsnio 5 dalies, 569 straipsnio taikymas	5
<i>Dėl įrodymų vertinimo (ANK 569 straipsnis) nustatant asmens neblaivumo laipsnį, kai jam inkriminuojama ANK 422 straipsnio 5 dalis</i>	5
ANK 525 straipsnio 1 dalies taikymas	6
<i>Dėl ANK 525 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusižengimo subjekto</i>	6
ANK 609, 652 straipsnių laikymasis	8
<i>Dėl administracinio nusižengimo protokolo turinio ir apeliacinio skundo nagrinėjimo ribų</i>	8
II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS	9
1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas	9
BK 72³ straipsnio taikymas	9
<i>Dėl išplėstinio turto konfiskavimo taikymo</i>	9
BK 184 straipsnio 2 dalies, 208 straipsnio 2 dalies taikymas	10
<i>Dėl turinės žalos turto savininkui ar teisėtam valdytojui padarymo</i>	10
BK 287 straipsnio 1 dalies taikymas	11
<i>Dėl BK 287 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos požymio – psichinės prievartos</i>	11
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas	13
BPK 8 straipsnio, 44 straipsnio 7 dalies nuostatų laikymasis	13
<i>Dėl teisės į vertimą baudžiamajame procese</i>	13
BPK 10 straipsnio 1, 2 dalių, 44 straipsnio 8 dalies nuostatų laikymasis	14
<i>Dėl teisės į gynybą pažeidimo</i>	14
BPK 44 straipsnio 5 dalies, 58, 59 straipsnių nuostatų laikymasis	16
<i>Dėl teismo šališkumo</i>	16
BPK 113, 115 straipsnių nuostatų taikymas	18
<i>Dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo</i>	18
BPK 219 straipsnio 5 punkto ir 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatų taikymas	19
<i>Dėl nepagrįsto BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto taikymo</i>	19
BPK 324 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčio nuostatų taikymas	20
<i>Dėl BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčio taikymo sąlygų</i>	20
III. CIVILINĖS BYLOS	21
Asmenys	21
<i>Dėl Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkto taikymo ir ieškovės teisių gynybos priemonių tinkamumo</i>	21
<i>Dėl asociacijos nario pažeistų teisių gynimo</i>	22
Šeimos teisė	23
<i>Dėl laikino tėvų valdžios apribojimo sąlygų</i>	23
<i>Dėl tėvų valdžios apribojimo bei apeliacinės instancijos teismo pareigos tinkamai motyvuoti nutartį</i> ..	24
Daiktinė teisė	25
<i>Dėl neteisėto nesąžiningo valdytojo patirtų būtinųjų išlaidų atlyginimo</i>	25
<i>Dėl atidalijimo iš bendrosios dalinės nuosavybės</i>	26
Sutarčių teisė	27
<i>Dėl nenugalimos jėgos ir sutarties vykdymo esminio suvaržymo institutų santykio, kai neįmanomumas nėra objektyvaus pobūdžio; dėl nuomininkės, besiginančios nenugalimos jėgos aplinkybėmis, teisės vienašališkai nutraukti sutartį</i>	27
Civilinė atsakomybė	28
<i>Dėl tėvų (globėjų) atsakomybės už nepilnamečių iki keturiolikos metų padarytą žalą</i>	28
<i>Dėl akredityvo sampratos; dėl vykdančiojo banko pareigų bei neteisėtų veiksmų kaip jo civilinės atsakomybės sąlygos</i>	30
Darbo teisė	31

<i>Dėl teisės normų, reglamentuojančių darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės, aiškinimo ir taikymo</i>	31
Nemokumo teisė	33
<i>Dėl Latvijos Respublikoje užbaigto fizinio asmens nemokumo proceso įtakos nemokumo procese nedalyvavusių kreditorių reikalavimų priverstiniam vykdymui Lietuvos Respublikoje</i>	33
Civilinio proceso teisė	34
<i>Dėl teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo tais atvejais, kai neteko teisinės galios jau įvykdytas teismo sprendimas, o teismo sprendimo vykdymo metu skolininkui priklausantį turtą iš viešųjų varžytynių įgijo išieškotojas</i>	34
Viešieji pirkimai	35
<i>Dėl reikalavimų, susijusių su tiekėjų teise verstis atitinkama veikla, taikymo kartu su kitomis pirkimų sąlygomis</i>	35
<i>Dėl ieškovės pasiūlymų vertinimo pagal techninių specifikacijų nuostatas dėl maisto pristatymo laiko teisėtumo</i>	36

I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS

ANK 39 straipsnio taikymas

Dėl administracinės nuobaudos skyrimo terminų skaičiavimo

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje įmonė buvo nubausta už administracinius nusižengimus, nurodytus Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 56 straipsnio 6 dalyje (savavališką pastato terasos padidinimą ir konstrukcijų montavimą) ir 61 straipsnyje (statybos valstybinę priežiūrą atliekančių pareigūnų teisėtų nurodymų nevykdymą). Prašyme atnaujinti administracinio nusižengimo bylą įmonės atstovai nurodė, kad taikydami administracinę atsakomybę teismai netinkamai skaičiavo ANK 39 straipsnyje nustatytą administracinės nuobaudos skyrimo terminą.

Apylinkės ir apygardos teismai padarė išvadą, kad savavališka statyba tęsėsi nuo 2018 m. iki 2019 m. rugpjūčio 23 d., kai buvo nustatytas pažeidimas, taigi šis administracinis nusižengimas buvo trunkamasis. Teisėjų kolegija išaiškino, kad savavališka statyba yra veikla, kurios pobūdis yra trunkamasis. Kai savavališka statyba yra baigta, pažeidimo padarymo diena laikoma savavališkos statybos pabaigos diena, o jei pažeidimas nustatomas dar vykstant savavališkai statybai, trunkamasis pažeidimas laikomas baigtu ir senaties terminas turi būti skaičiuojamas nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos. Dėl to šiuo atveju, sprendžiant, ar administracinė nuobauda už Statybos įstatymo 56 straipsnio 6 dalyje nurodyto nusižengimo padarymą juridiniam asmeniui buvo paskirta nepažeidžiant ANK 39 straipsnyje nustatytų terminų, teisiškai svarbu nustatyti šio nusižengimo pabaigos momentą.

Dėl įmonės patraukimo atsakomybėn už Statybos įstatymo 56 straipsnio 6 dalyje nurodyto administracinio nusižengimo padarymą teisėjų kolegija konstatavo, kad apylinkės ir apygardos teismai netinkamai aiškino nusižengimo padarymo pabaigos momentą. Teisėjų kolegija nurodė, kad pagal kaltinimą ir teismo nustatytas faktines aplinkybes pirmiau nurodyto administracinio nusižengimo padarymo laikas buvo savavališkos statybos pabaiga – 2018 m. (tiksliai data teismo nenustatyta). Dėl to teisėjų kolegija padarė išvadą, kad nagrinėjamoje byloje teismai, skaičiuodami ANK 39 straipsnyje nustatytą dvejų metų terminą administracinei nuobaudai paskirti ne nuo nusižengimo padarymo, o nuo jo paaiškėjimo dienos, netinkamai pritaikė ANK bendrosios dalies normas, taip padarė esminį materialiosios teisės pažeidimą.

Dėl įmonės patraukimo administracinėn atsakomybėn už Statybos įstatymo 61 straipsnyje nurodyto pažeidimo padarymą teisėjų kolegija nustatė, kad teismai ANK 39 straipsnyje nustatyto termino skaičiavimo taisyklių nepažeidė. Teisėjų kolegija nurodė, kad šis pažeidimas buvo trunkamasis, nes įmonė nesilaikė pareigos vykdyti privalomojo nurodymo (nevykdyti jokių savavališko statinio ar jo dalies statybos darbų, kol nebus pašalinti savavališkos statybos padariniai) reikalavimus, šią pareigą pažeidė, atlikdama draudžiamas savavališkas statybas, po neteisėtų veiksmų atlikimo ilgą laiką nenutraukė ir (ar) nepašalino savo pareigos nevykdymo pasekmių, dėl to pažeidimas truko iki jo paaiškėjimo 2019 m. spalio 1 d. Administracinio nusižengimo protokolas

įmonei surašytas 2019 m. spalio 23 d., o administracinė nuobauda už Statybos įstatymo 61 straipsnyje nustatyto nusižengimo padarymą apylinkės teismo nutarimu paskirta 2021 m. gegužės 7 d.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija pakeitė apylinkės teismo nutarimą ir apygardos teismo nutartį, panaikindama jų dalis dėl įmonės pripažinimo kalta ir nubaudimo pagal Statybos įstatymo 56 straipsnio 6 dalį, ir šio administracinio nusižengimo teiseną nutraukė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 29 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-19-648/2022

ANK 290 straipsnio 7 dalies taikymas

Dėl ANK 290 straipsnio 7 dalyje nurodyto nusižengimo subjekto

Aptariamoje administracinio nusižengimo byloje asmuo, be kita ko, buvo nubaustas pagal ANK 290 straipsnio 7 dalį už neteisėtai sumedžiotą gyvūno – draudžiamu medžioti terminu sumedžiotą suaugusio stirnos patino, numetusio ragus, – gabenimą. Prašyme atnaujinti administracinio nusižengimo bylą administracinę atsakomybę patraukto asmens atstovas nurodė, kad ANK 290 straipsnio 7 dalyje nustatyto administracinio nusižengimo subjektas gali būti tik teisės medžioti neturintis asmuo, o jo atstovaujamasis turėjo teisę medžioti ir teisėtai dalyvavo medžioklėje.

Teisėjų kolegija nurodė, kad ANK 290 straipsnio 7 dalyje administracinė atsakomybė už neteisėtai sumedžiotą gyvūno dorojimą ar gabenimą nustatyta tik asmenims, neturintiems teisės medžioti. Administracinė atsakomybė už neteisėtai sumedžiotą gyvūno dorojimą ar gabenimą teisę medžioti turintiems asmenims (medžiotojams) nustatyta tik nuo 2021 m. liepos 1 d., t. y. jau po šioje byloje nagrinėjamo įvykio, įsigaliojusioje ANK 290 straipsnio 8 dalies redakcijoje. Dėl to teisėjų kolegija padarė išvadą, kad šiuo atveju administracinę atsakomybę patrauktas asmuo, kaip asmuo, turintis teisę medžioti, nėra ANK 290 straipsnio 7 dalyje nurodyto administracinio nusižengimo subjektas. Teisėjų kolegijos vertinimu, šios normos aiškinimas taip, kad pagal ją gali būti taikoma administracinė atsakomybė turinčiam teisę medžioti asmeniui (medžiotojui), neatitiktų įstatymo leidėjo valios ir reikštų plečiamąjį teisės normos aiškinimą, kuris nepagrįstai sunkintų tokio asmens teisinę padėtį.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija pakeitė apylinkės teismo nutarimą ir apygardos teismo nutartį, panaikindama jų dalis dėl administracinę atsakomybę patraukto asmens nubaudimo pagal ANK 290 straipsnio 7 dalį, ir šio administracinio nusižengimo teiseną jam nutraukė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 29 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-11-719/2022

ANK 422 straipsnio 5 dalies, 569 straipsnio taikymas

Dėl įrodymų vertinimo (ANK 569 straipsnis) nustatant asmens neblaivumo laipsnį, kai jam inkriminuojama ANK 422 straipsnio 5 dalis

Aptariamoje administracinio nusižengimo byloje institucijos nutarimu asmuo pagal ANK 422 straipsnio 5 dalį buvo nubaustas už tai, kad vairavo automobilį būdamas neblaivus, kai jam buvo nustatytas 0,43 prom. neblaivumas. Apylinkės teismas administracinio nusižengimo teiseną pagal ANK 422 straipsnio 5 dalį asmeniui nutraukė, o apygardos teismas, priėmęs priešingą procesinį sprendimą, už pirmiau nurodyto administracinio nusižengimo padarymą jį nubaudė. Administracinę atsakomybę patrauktas asmuo prašė atnaujinti administracinio nusižengimo bylą, panaikinti apygardos teismo nutartį ir palikti galioti apylinkės teismo nutarimą be pakeitimų.

Teisėjų kolegija nurodė, kad apylinkės teismo sprendimą nutraukti pareiškėjui administracinio nusižengimo teiseną iš esmės lėmė byloje kilusios abejonės dėl alkolosterio galimų matavimo netikslumų ir šių rezultatų neatitiktųjų specialisto išvadai bei ekspertizės aktui. Tačiau tokias teismo išvadas, teisėjų kolegijos nuomone, įtikinamai paneigė apygardos teismas, nutartyje dar kartą įvertinęs bylos įrodymų visumą ir motyvuotai apylinkės teismo teiginius pripažindamas prielaidomis.

Teisėjų kolegija nurodė, kad pareiškėjo konkretus neblaivumo laipsnis – 0,43 prom. girtumas – vairavimo metu buvo nustatytas pareigūnams panaudojant alkoholio kiekio matavimo prietaisą alkotesterį, t. y. pagal iškvėptame ore esančią etilo alkoholio koncentraciją. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad kiekvienas naudojamas alkotesteris turi būti metrologiškai patikrintas ir turi būti nustatyta jo atliekamų matavimų paklaida. Matavimo prietaiso paklaida nurodoma jo metrologinės patikros sertifikate. Iš alkotesterio patikros sertifikato nustatyta, kad šiuo atveju, įvertinus panaudoto alkotesterio matavimų paklaidą, pareiškėjui buvo nustatytas 0,41 prom. neblaivumas. Duomenų apie tai, kad alkoholio matuoklis, kuriuo buvo tikrinamas pareiškėjo neblaivumas įvykio vietoje, neatitiko jam keliamų reikalavimų ar kad pareigūnai, atlikę patikrą, nesivadovavo Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gegužės 12 d. nutarimu Nr. 452 patvirtintomis Transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklėmis (toliau – Taisyklės), nėra. Taigi alkotesteris, kuriuo buvo tikrintas pareiškėjo neblaivumas, buvo tinkamas naudoti, o sertifikato galiojimo laikas tikrinimo metu nebuvo pasibaigęs. Dėl to apygardos teismas pagrįstai nusprendė, kad apylinkės teismo išvada, jog „galimi šios techninės priemonės netikslumai, sąlygoti įvairių momentinių sąlygų ir aplinkybių“, iš esmės yra prielaidos, nes dėl kokių konkrečių aplinkybių pareigūnų įvykio vietoje atliktas pareiškėjo neblaivumo patikrinimas turėtų būti vertinamas kaip netikslus, nenurodyta.

Paprastai pareigūnai patikrinimą atlieka tik alkotesteriu ir tokio patikrinimo rezultatai laikomi objektyviais ir patikimais, jei neįrodoma priešingai. Šiuo aspektu, tikrinamas alkotesterio rodmenų patikimumą, apygardos teismas įvertino ir kitą bylos medžiagą: Valstybinės teismo medicinos tarnybos Toksikologijos laboratorijos specialisto išvadą, Valstybinės teismo medicinos tarnybos Klaipėdos skyriaus ekspertizės aktą, medicininės apžiūros neblaivumui, girtumui ar apsvaigimui nustatyti aktą, taip pat pareigūno tarnybinį pranešimą, pagal kurį, tikrinant pareiškėjo blaivumą pakartotinai, alkotesteriu buvo nustatyta dar didesnė etilo alkoholio koncentracija. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į Valstybinės teismo medicinos tarnybos Klaipėdos skyriaus ekspertizės akte padarytą išvadą, kad, atsižvelgiant į byloje esančius pareiškėjo blaivumo būklės tyrimo rezultatus, pažeidimo nustatymo momentu jo kraujyje galėjo būti nuo 0,27 iki 0,45 prom. etilo alkoholio, taigi etilo alkoholio koncentracija galėjo viršyti leistiną 0,40 prom. ribą.

Kartu teisėjų kolegija pažymėjo, kad, pagal Taisyklių 29 punktą, jeigu asmuo nesutinka su tikrinimo ar medicininės apžiūros, atliktos policijos, rezultatais, jis ne vėliau kaip per valandą, kai jam atliktas tikrinimas ar medicininė apžiūra, gali pats kreiptis į asmens sveikatos priežiūros įstaigą, kad būtų atlikta medicininė apžiūra jo lėšomis. Nors šia teise pareiškėjas pasinaudojo, tačiau į medicinos įstaigą nuvyko ir jo kraujo mėginys buvo paimtas praėjus daugiau nei valandai nuo jo patikrinimo alkotesteriu (1 val. 48 min.).

Taigi teisėjų kolegija nusprendė, kad apygardos teismas padarė bylos įrodymais pagrįstą išvadą, jog pareiškėjas vairavo būdamas neblaivus, kai jam nustatytas 0,43 prom. (pritaikius paklaidą – 0,41 prom.) neblaivumas, o specialisto išvados ir ekspertizės akto duomenys pareigūnų atlikto neblaivumo patikrinimo rezultatų nepaneigia.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija pareiškėjo prašymą atmetė ir paliko apygardos teismo nutartį galioti be pakeitimų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 8 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-15-387/2022

ANK 525 straipsnio 1 dalies taikymas

Dėl ANK 525 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusižengimo subjekto

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje įmonės direktorius buvo nubaustas pagal ANK 525 straipsnio 1 dalį už tai, kad neužtikrino priešgaisrinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų vykdymo medienos biokuro sandėliavimo aikštelėje. Prašyme atnaujinti administracinio nusižengimo bylą administracinėn atsakomybėn patraukto asmens atstovas nurodė, kad jo atstovaujamas negali būti atsakingas už nustatytą priešgaisrinės saugos pažeidimą, kadangi kitas

įmonės darbuotojas direktoriaus (administracinėn atsakomybėn patraukto asmens) įsakymu buvo paskirtas būti atsakingas už priešgaisrinę būklę aikštelėje.

Atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymo (toliau – PSĮ) 11 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą reglamentavimą, teisėjų kolegija nurodė, kad pirmiausia atsakomybė už priešgaisrinės saugos pažeidimus tenka įmonės, įstaigos ar organizacijos vadovui. Šis yra pirminis ir pagrindinis subjektas, atsakantis už įmonių, įstaigų ar organizacijų priešgaisrinę saugą. Kartu teisėjų kolegija pažymėjo, kad ta pati įstatymo nuostata atitinkamai įmonių, įstaigų ar organizacijų vadovams suteikia teisę deleguoti kitam asmeniui jiems pavestą objekto priešgaisrinės būklės kontrolę ir pavesti priemonių vykdymą. Sprendžiant įmonės, įstaigos ar organizacijos vadovo kaltės bei atsakomybės klausimą svarbu nustatyti, kaip šis įgyvendino jam įstatymu suteiktą teisę ir ar dėl to nekilo juridinio asmens vadovui keliamų pareigų neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo grėsmės. Teisėjų kolegija išaiškino, kad, įmonės vadovui deleguojant objekto priešgaisrinės saugos kontrolę ir priemonių vykdymą kitam asmeniui, turi būti aiškiai suformuojama pavedimo apimtis, asmuo su pavedimu turi būti supažindintas, pastarasis turi būti atitinkamai kvalifikuotas ir apmokytas įvykdyti jam pavestą įgaliojimą, taip pat asmeniui turi būti sudarytos realios sąlygos faktiškai įgyvendinti priešgaisrinę saugą nustatančių teisės aktų reikalavimus, t. y. suteikti reikiami įgaliojimai, reikiamos priemonės. Tokiais atvejais paprastai turi būti vertinama įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje nustatyta prevencinių priemonių įgyvendinimo ir kontrolės tvarka, įgalioto asmens paskyrimą nustatančių dokumentų turinys, specializuoti kvalifikaciniai reikalavimai ir kiti šiam klausimui spręsti reikšmingi duomenys.

Teisėjų kolegija nurodė, kad byloje nėra aiškiai ir konkrečiai išreikšta vadovo pavedimo kitam įmonės darbuotojui kontroliuoti objekto priešgaisrinę būklę. Įmonės direktoriaus įsakyme nurodyta, kad asmuo yra atsakingas už priešgaisrinę būklę aikštelėje, tačiau nėra konkrečiai nurodyta, koks šios sandėliavimo aikštelės kontrolės turinys, kokių priemonių gali ir turi imtis minimas darbuotojas. Kartu nėra aišku, kokią pareigą ar pareigas, nustatytas PSĮ 11 straipsnio 3 dalyje, įmonės direktoriaus įsakymu yra siekiama įgyvendinti. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad įmonės darbuotojo eitos pareigos, t. y. miško medelyno darbininko, taip pat nesuponavo šio asmens pareigos vykdyti tam tikro įmonės padalinio ar grupės valdymą, priežiūrą, o juo labiau priešgaisrinės saugos reikalavimų kontrolę. Byloje nėra duomenų apie šio darbininko pareigines darbo nuostatas, kuriose per nurodytas darbinės funkcijas įmonės vadovas šiam asmeniui būtų pavedęs priešgaisrinės saugos objekto kontrolę ir taip pasirūpinęs šiam PSĮ keliamų pareigų įgyvendinimu. Atitinkamai nėra duomenų ir apie minėto įmonės darbuotojo faktines galimybes (pavyzdžiui, išsilavinimą, gebėjimą suprasti (mokėti) lietuvių kalbą, įsisavinti priešgaisrinės saugos mokymų kursą, disponuoti materialine baze ir pan.) realiai vykdyti sandėliavimo aikštelės priežiūrą bei kontrolę. Dėl pareiškėjo argumentų, kad tiek administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo, tiek kitas įmonės darbuotojas dalyvavo priešgaisrinės saugos mokymuose, teisėjų kolegija pažymėjo, jog PSĮ 11 straipsnio 3 dalies nuostatose nurodytos konkrečios pareigos įmonės vadovui turi būti užtikrintos nepriklausomai nuo to, ar šiuos priešgaisrinės saugos reikalavimus turėjo žinoti ar žinojo ir darbus atliekantys asmenys. Vadovaujant kitų darbuotojų atliekamiems darbams arba vykdant šių kontrolę, vadovui neatsiejamai kyla pareiga atsakyti už tai, kad būtų laikomasi priešgaisrinės saugos reikalavimų.

Taigi teisėjų kolegija padarė išvadą, kad įmonės direktorius savo įsakymu tik deklaratyviai delegavo jam pačiam priskirtinas PSĮ 11 straipsnio 3 dalyje nustatytas pareigas ir atsakomybę. Teisėjų kolegijos vertinimu, toks priešgaisrinės saugos reikalavimų keliamų pareigų perdavimas, kai nėra užtikrinamas faktinis PSĮ 11 straipsnio 3 dalies pareigų vykdymas, negali būti laikomas tinkamu PSĮ 11 straipsnio 4 dalyje nustatytos teisės įgyvendinimu.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad įmonės direktorius šioje byloje pagrįstai pripažintas ANK 525 straipsnio 1 dalyje nustatyto administracinio nusižengimo subjektu, ir pareiškėjo prašymą atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 15 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-17-303/2022

ANK 609, 652 straipsnių laikymasis

Dėl administracinio nusižengimo protokolo turinio ir apeliacinio skundo nagrinėjimo ribų

Aptariamoje administracinio nusižengimo byloje asmuo institucijos nutarimu buvo nubaustas pagal ANK 526 straipsnio 3 dalį už tai, kad valstybėje paskelbtos ekstremaliosios situacijos metu, sėdėdamas prie kavinei priklausančio lauke esančio staliuko, nedėvėjo nosį ir burną dengiančių apsaugos priemonių, taip sukeldamas pavojų išplisti COVID-19 ligai, t. y. pažeidė ekstremaliosios situacijos, paskelbtos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“, laikotarpiu galiojusio Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. rugpjūčio 19 d. sprendimo Nr. V-1873 1.1 punkto reikalavimus.

Prašyme atnaujinti administracinio nusižengimo bylą administracinėn atsakomybėn patraukto asmens atstovas nurodė, kad buvo byloje padarytas esminis proceso teisės pažeidimas – institucijos surašytame protokole ir vėliau priimtame nutarime buvo nurodyta nesama teisės norma; apeliacinės instancijos teismas, nustatęs šias aplinkybes, turėjo tenkinti skundą ir nutraukti administracinio nusižengimo teiseną, tačiau nutarimu, nesant ANK nustatyto tam pagrindo, patikslino institucijos nutarimą, taigi peržengė ANK 652 straipsnyje įtvirtintas bylos nagrinėjimo ribas ir praplėtė kaltinimą, taip pažeisdamas administracinėn atsakomybėn patraukto asmens teisę į gynybą.

Teisėjų kolegija nurodė, kad byloje nustatyta, jog atsiliepiame į administracinėn atsakomybėn patraukto asmens skundą institucija pripažino, kad dėl techninės klaidos buvo suklysta įvardijant pažeisto teisės akto pavadinimą ir konkretų punktą. Šį netikslumą institucijos atstovė prašė ištaisyti ir teismo posėdžio metu. Apylinkės teismo nutartimi byla gražinta institucijai, įgaliotai atlikti administracinio nusižengimo tyrimą, trūkumams pašalinti. Institucija su šiuo teismo sprendimu nesutiko; skundą apygardos teismui pateikė ir administracinėn atsakomybėn patraukto asmens atstovas. Apygardos teismas panaikino apylinkės teismo nutartį ir priėmė naują sprendimą, patikslindamas, kad administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo nesilaikė 2020 m. rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimo „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. birželio 16 d. sprendimo Nr. V-1473 „Dėl prekybos, paslaugų teikimo, veiklos laisvalaikio ir pramogų vietose vykdymo būtinų sąlygų“ pakeitimo“ Nr. V-1873 2 punkto reikalavimų.

Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad institucija, atlikusi administracinio nusižengimo tyrimą, nutarime nustatė, jog asmuo pažeidė Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. rugpjūčio 19 d. sprendimo Nr. V-1873 reikalavimus, tačiau buvo padaryta klaida nurodant šio teisės akto punktą. Minėtu sprendimu buvo įtvirtintas reikalavimas dėl privalomo kaukių dėvėjimo paslaugų teikimo vietose vyresniems kaip 6 metų amžiaus asmenims, jis galiojo ir įvykio metu. Byloje surašytu administracinio nusižengimo protokolu asmuo buvo kaltinamas pažeidęs 2020 m. rugpjūčio 19 d. sprendimo reikalavimus ir dėl šio teisės akto pažeidimo jis buvo nubaustas. Ir administracinio nusižengimo protokole, ir institucijos nutarime aiškiai išdėstyta asmens padaryto nusižengimo esmė ir nustatytos aplinkybės. Nusižengimo esmė – minėto Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. rugpjūčio 19 d. sprendimo Nr. V-1873 reikalavimų nevykdymas – sėdėjimas kaviniėje lauke prie staliuko nedėvint nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės, taip sukeliant pavojų išplisti COVID-19 ligai.

Taigi teisėjų kolegija nusprendė, kad asmeniui nuo pat administracinio nusižengimo teisenos pradžios buvo žinoma, kuo jis yra kaltinamas, t. y. visos nusižengimo aplinkybės buvo aiškiai nurodytos ir protokole, ir nutarime. Taip pat tiek iš įvykio faktinių aplinkybių, tiek iš asmens duotų paaiškinimų, skundų turinio akivaizdu, kad jis, gindamasis nuo pareikšto kaltinimo, suprato jam inkriminuoto administracinio nusižengimo esmę. Teisėjų kolegija konstatavo, kad dėl to, jog protokole ir nutarime buvo klaidingai nurodytas administracinėn atsakomybę nustatančio teisės akto

punktas, administracinėn atsakomybėn patraukto asmens teisė tinkamai gintis nuo jam pareikšto kaltinimo apribota nebuvo.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija pareiškėjo prašymą atmetė ir paliko apygardos teismo nutartį galioti be pakeitimų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 1 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-10-628/2022

II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas

BK 72³ straipsnio taikymas

Dėl išplėstinio turto konfiskavimo taikymo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nuteistieji ir jų gynėjai kasaciniuose skunduose teigė, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BK 72² straipsnį, nes, be kita ko, nenustatė visų būtinų šio straipsnio taikymo sąlygų.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad išplėstinio turto konfiskavimo taikymo sąlyga, t. y. aplinkybė, kad asmuo turi turto, kurio vertė neatitinka jo teisėtų pajamų, glaudžiai susijusi su kita sąlyga – kaltininko negalėjimu baudžiamojo proceso metu pagrįsti tokių pajamų teisėtumo. Aplinkybės, sudarančios sąlygas taikyti asmeniui išplėstinį turto konfiskavimą, nustatomos pagal bendras BPK ir teismų praktikoje suformuotas įrodinėjimo taisykles. Asmeniui, dėl kurio turto išplėstinio konfiskavimo yra sprendžiama, turi būti sudaromos sąlygos savo turto įsigijimo teisėtumą įrodyti laikantis rungimosi principo (BPK 7 straipsnis). Tais atvejais, kai bylą nagrinėjant teisme kyla abejonių dėl kaltininko įgyto turto vertės, jo teisėtų pajamų dydžio, o teismui pateikti kaltininko turto ir pajamų tyrimo duomenys yra neišsamūs ar prieštaringi, teismas turi imtis aktyvių procesinių veiksmų šiems trūkumams pašalinti, išsireikalaudamas papildomus bylai teisingai išspręsti reikšmingus duomenis, apklausti specialiujų žinių turinčius asmenis (specialistus, ekspertus), esant pagrindui, skirti papildomus tyrimus. Tokie įstatymo reikalavimai teismui keliami bylą nagrinėjant tiek pirmosios, tiek ir apeliacinės instancijos teisme.

Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad išplėstinis turto konfiskavimas gali būti taikomas tik tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, jog turtas gautas nusikalstamu būdu, t. y. taikant BK 72³ straipsnį nepakanka nustatyti lėšų nepagrindimo teisėtomis pajamomis, o būtina nustatyti ir įtikinamais duomenimis pagrįsti, kad lėšos gautos būtent nusikalstamu būdu. Nei baudžiamieji įstatymai, nei teismų praktika šios aplinkybės nustatymui nekelia tokių reikalavimų, kokie keliami nusikalstamos veikos požymių nustatymui apkaltinamajame nuosprendyje, t. y. nereikalaujama nustatyti, kad konkreti pinigų suma ar konkrečios vertės turtas buvo gautas padarius konkrečią nusikalstamą veiką. Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje ne kartą pasisakyta, jog sprendimai dėl pajamų, gautų iš prekybos narkotikais, pinigų plovimo, korupcijos ar kitų sunkių nusikaltimų, konfiskavimo nebūtinai turi būti grindžiami tokio turto neteisėtos kilmės visišku įrodytumu, t. y. pagal principą „nesant pagrįstų abejonių“. Esant duomenų apie tokią nusikalstamą veiklą, neteisėtos turto kilmės įrodinėjimas gali būti grindžiamas ir didelės tikimybės principu, derinamu su savininko negalėjimu įrodyti, kad yra priešingai. Tačiau aplinkybei, kad turtas buvo įgytas nusikalstamu būdu, konstatuoti nepakanka fakto, jog asmuo neturėjo teisėtų pajamų turtui įsigyti (kas gali išaiškėti atlikus patikrinimą Valstybinėje mokesčių inspekcijoje (toliau – VMI) ar specialų asmens ūkinės finansinės veiklos tyrimą). Tai įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės.

Teisėjų kolegija nustatė, kad apeliacinės instancijos teismas, nusprenddamas taikyti išplėstinį turto konfiskavimą nuteistajai, net nesvarstė ir nepasisakė, iš kokių bylos duomenų sprendžia, jog VMI specialisto išvadoje nustatyta nuteistosios pajamoms neproporcinga jos turto dalis yra gauta nusikalstamu būdu (neskaitant tos dalies, kuri buvo konfiskuota kaip nusikalstamų veikų rezultatas). Be to, sprenddamas, kad kitų dviejų nuteistųjų turtas, VMI specialistų išvadose nustatytas kaip neatitinkantis teisėtų pajamų, galimai gautas nusikalstamu būdu, teismas tokių išvadų nemotyavo.

Dėl to kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimo motyvavimas bendro pobūdžio teiginiais, tik deklaratyviai pritariant pirmosios instancijos teismo išvadoms dėl išplėstinio turto konfiskavimo taikymo dviem nuteistiesiems, kartu beveik dvigubai padidinant konfiskuotino turto vertę, taip pat šią priemonę taikant nuteistajai, konkrečiais motyvais nepagrindžiant visų būtinųjų BK 72³ straipsnio taikymo sąlygų, neišdėstant išsamių tokio sprendimo motyvų ir aiškiai neatsakius į esminius nuteistųjų apeliacinių skundų argumentus, pažeidė nuteistųjų teisę į teisingą bylos procesą.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija panaikino apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalį, kuria nuteistiesiems taikytas išplėstinis turto konfiskavimas, ir šią bylos dalį perdavė iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-62-495/2022

BK 184 straipsnio 2 dalies, 208 straipsnio 2 dalies taikymas

Dėl turtinės žalos turto savininkui ar teisėtam valdytojui padarymo

Šioje baudžiamojoje byloje viena iš kasatorių pagal BK 184 straipsnio 2 dalį, 208 straipsnio 2 dalį buvo kaltinama tuo, kad ji, kaip įmonės direktorė ir viena iš akcininkių, žinodama apie sunkią įmonės ekonominę padėtį ir galimą nemokumą, nevykdydama įsipareigojimų kreditoriams ir akivaizdžiai gresiant bendrovės bankrotui, sudarydama apsimestinį sandorį, iššvaistė savo žinioje esantį didelės vertės svetimą turtą, taip padarė turtinės žalos kreditoriams, o vėliau siekė šį turtą legalizuoti.

Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu kasatorė dėl kaltinimų pagal BK 184 straipsnio 2 dalį, 208 straipsnio 2 dalį išteisinta kaip nepadariusi veikų, turinčių šių nusikaltimų požymių. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu ji pagal BK 184 straipsnio 2 dalį buvo nuteista, o baudžiamosios bylos dalis dėl kaltinimo pagal BK 208 straipsnio 2 dalį nutraukta suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui.

Apeliacinės instancijos teismas nekilnojamojo turto (patalpų) perleidimo neteisėtumą baudžiamosios atsakomybės pagal BK 184 straipsnio 2 dalies prasme grindė sandorio fiktyvumu (tariamasis sandoris) ir iš jo išplaukiančiais padariniais – turto perleidimo neatlygintinumu. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, įmonės direktorė, sudarydama tariamą patalpų pirkimo–pardavimo sandorį su fiziniu asmeniu, neketino vykdyti sutartyje nustatytų įsipareigojimų ir jie per nustatytą terminą nebuvo įvykdyti; sudarydama sandorį ji siekė ne ekonominės naudos įmonei, o turėjo nusikalstamų tikslų, t. y. iššvaistyti įmonės turtą, taip sumažinant įmonės turtą, kuris galėjo būti pateiktas skoloms ir atsiskaitymams su kreditoriais padengti.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad BK 184 straipsnio 2 dalyje nurodyta nusikalstama veika gali būti inkriminuota tik tuo atveju, jei įrodoma, kad dėl kaltininko veikos neteisėtai perleidžiant jam patikėtą ar jo žinioje esantį turtą žalos patiria ne bet koks asmuo, o būtent šio turto savininkas ar teisėtas valdytojas, todėl šios aplinkybės tinkamas nustatymas turi esminę reikšmę. Apžvelgiamoje byloje nei kaltinamajame akte, nei skundžiamame apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje nebuvo konkrečiai nurodyta, koks konkretus subjektas (fizinis ar juridinis asmuo, valstybė) dėl įmonės direktorės veiksmų, susijusių su turto perleidimu, patyrė turtinės žalos. Kaltinamajame akte nurodyta, kad byloje nukentėjusiųjų nėra, o civiline ieškove pripažinta bankrutavusios įmonės bankroto administratorė. Byloje nėra duomenų, kad kiti juridiniai ar fiziniai asmenys, be bankrutavusios įmonės, būtų patyrę turtinės žalos. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad įmonės direktorės veiksmais iššvaistant jai patikėtą svetimą turtą žala pirmiausia galėjo būti padaryta turto savininkei – įmonei, tačiau šis būtinas nusikaltimo sudėties požymis kaltinime net nebuvo inkriminuotas. Kasacinis teismas nustatė, kad visi klausimai, susiję tiek su parduotų patalpų priklausomumu, tiek su žalos padarymo faktu, buvo išspręsti civilinio proceso tvarka, bankrutavusi įmonė, atstovaujama bankroto administratorės, pripažino, kad žala įmonei nėra padaryta. Taip pat nustatyta, kad turto perleidimo sandorio faktas buvo išviešintas, užfiksuotas įmonės dokumentuose, gautos lėšos įtrauktos į įmonės buhalterinę apskaitą, turtas, kuris buvo perduotas pirkėjai, neišnyko,

jo savininkas buvo aiškus, nėra duomenų apie turto sugadinimą ar esminį pasikeitimą, be to, patalpų pirkimo–pardavimo sutartis nėra nugrinčyta, panaikinta ar pripažinta negaliojančia civilinio proceso tvarka. Taip pat nėra jokių duomenų apie tai, kad įmonės direktorė būtų ėmusi veiksmų civilinės ieškovės galimai pažeistų interesų gynybai apsunkinti.

Teisėjų kolegija taip pat pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai, kad įmonės direktorė nepadarė ir nusikalstamos veikos, nustatytos BK 208 straipsnio 2 dalyje. Kasacinis teismas nurodė, kad šioje byloje pareikštų kaltinimų pagal BK 208 straipsnio 2 dalį pagrindimas buvo tiesiogiai kildinamas iš kaltinimo pagal BK 184 straipsnio 2 dalį. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tais atvejais, kai kaltininkas iššvaisto jam patikėtą ar jo žinioje esantį svetimą turtą ar turtinę teisę, taip padarydamas turtinės žalos turto savininkui ar teisėtam valdytojui ir įmonės kreditoriams, kaltininko veika pagal sutaptį kvalifikuotina pagal atitinkamą BK 184 straipsnio dalį ir 208 straipsnio 2 dalį. Tačiau aptariamoje byloje nei kaltinamajame akte, nei apeliacinės instancijos teismo apkaltinamajame nuosprendyje nebuvo nurodyta ir nustatyta, kokiems konkreitiems įmonės kreditoriams ir kokio dydžio turtinė žala buvo padaryta, – nebuvo nurodyti visi būtinieji nusikalstamos veikos, nustatytos BK 208 straipsnio 2 dalyje, sudėties požymiai. Be to, nustačius, kad įmonės turtas apskritai nebuvo iššvaistytas, nebuvo pagrindo spręsti baudžiamosios atsakomybės klausimą ir pagal BK 208 straipsnio 2 dalį pagal pareikštą kaltinimą.

Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BK 184 straipsnio 2 dalies ir 208 straipsnio 2 dalies nuostatas, ir atitinkamai panaikino su tuo susijusią apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalį palikdamas dėl šios dalies galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį be pakeitimų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10-648/2022

BK 287 straipsnio 1 dalies taikymas

Dėl BK 287 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos požymio – psichinės prievartos

Apžvelgiamoje byloje apeliacinės instancijos teismas išteisino asmenį dėl kaltinimo pagal BK 287 straipsnio 1 dalį. Kasaciniu skundu prokuroro pavaduotoja prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo apkaltinamąjį nuosprendį be pakeitimų.

Teisėjų kolegija išaiškino, kad asmuo pripažįstamas kaltu pagal BK 287 straipsnio 1 dalį, jeigu nustatoma, jog jis prieš valstybės tarnautoją ar viešojo administravimo funkcijas atliekantį asmenį panaudojo psichinę prievartą, be to, kartu su psichine prievarta kėlė reikalavimus atlikti veiksmus ar nuo jų susilaikyti kaltininko ar kitų asmenų naudai. Taigi būtinasis šio nusikaltimo požymis yra ryšys tarp psichinės prievartos panaudojimo ir reikalavimo atlikti tam tikrus veiksmus. Šioje byloje pats kaltininkas, pastebėjęs, kad vairuodamas automobilį buvo užfiksuotas viršijęs leistiną greitį, sustojo, pastatė automobilį priešais greičio matavimo įrenginį ir, kaip nurodyta kaltinime, grasinimais ir įžeidžiančiais žodžiais pareigūnei (nukentėjusiajai) išreiškė nepasitenkinimą bei reikalavimą nutraukti greičio fiksavimo įrenginio naudojimą. Kaltininko agresyvus elgesys pasireiškė ne dėl pareigūnės nepagrįstų ar keliančių abejonių teisėtumu veiksmų, o dėl nustatyta tvarka atliekamų tarnybinių funkcijų. Ši aplinkybė rodo, kad kaltinamojo nepasitenkinimą ir agresyvų elgesį, pasireiškusį grasinimais, sukėlė nukentėjusios teisėta tarnybinė veikla atliekant neviešą patruliavimą greičio matavimo prietaisu.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad grasinimai ir įžeidimai yra psichinė prievarta prieš kitą asmenį. Psichinė prievarta yra viena iš pavojingų asmens elgsenos pasireiškimo formų, kaltininko sąmoningai nukreipiama į nepageidaujamų psichinių pojūčių, apibūdinamų kaip emocinis stresas, sukėlimą. Šioje byloje nustatyti grasinimai ir įžeidiniai, automobilio pastatymas, uždengiant greičio matavimo prietaisą, – tai sąmoningi, tyčiniai kaltininko veiksmai, kuriais jis siekė padaryti neteisėtą poveikį nukentėjusiosios psichikai, ją įbauginti, sukeliant jai vienokio ar kitokio stiprumo baimės jausmą. Nors ir tamsus paros metas, ir akivaizdi kaltininko fizinės jėgos persvara nesusiję su

jo paties veiksmais, tačiau kaltininkas suprato, kad šie faktai yra palankūs jam sukuriant stresinę situaciją nukentėjusiajai, ją įbauginant. Teisėjų kolegija išaiškino, kad nukentėjusiojo bauginimo proceso metu grasinimai ir įžeidimai, kaip savarankiška psichinės prievartos forma, pirmiausia yra nukreipti į asmens psichiką, taip siekiant paveikti nukentėjusiojo valios susiformavimo ar valios įgyvendinimo laisvę, t. y. laisvę pasirinkti pageidaujama elgesio variantą – šiuo atveju vykdyti tarnybinę užduotį neviešą patruliavimą greičio matavimo prietaisu. Kaltininko pasakytų žodžių turinys, jo elgesys (pakeltas tonas, po pokalbio švietimas į nukentėjusiąją automobilio šviesomis ir greičio pedalo spaudimas) rodė grasinimų realumą, akivaizdų grasinimą susidoroti su policijos pareigūne, jos bauginimą. Kaltininkas netgi nedviprasmiškai išsakė mintis, kad nukentėjusioji pamatys, kas jai bus, kad jis sužinos, kokią asmeninę automobilį ji vairuoja, kad policijos pareigūnei bus „ragas“. Tai, kad kaltininko išsakyti grasinimai pareigūnei atrodė realūs ir ją iš tiesų įbaugino, teisėjų kolegijos nuomone, patvirtino ir nukentėjusiosios parodymai, kad ji buvo viena, išsigando, paskambino savo kolegai ir pasakė, kokia yra situacija, nes nežinojo, ko tikėtis. Akivaizdu, kad nukentėjusioji dėl išsakytų grasinimų jautėsi nesaugiai ir susiejo tai su tiesiogine grėsme.

Taigi kasacinis teismas padarė išvadą, kad kaltininkas atliko bauginamojo pobūdžio veiksmus, turėdamas tyčią įbauginti konkrečiai nukentėjusiąją, jo grasinimai turėjo realų pobūdį paveikti nukentėjusiosios valią ir tokiu psichinio poveikio būdu siekti savo reikalavimo iš nukentėjusiosios – nutraukti tarnybinės užduoties vykdymą. Teisėjų kolegija nesutiko su apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje išdėstytais teiginiais, kad nukentėjusiosios susisiekimas po įvykio su savo kolegomis, nurodant jiems apie kilusią konflikcinę situaciją, kaltininko reikalavimų neįvykdymas, greičio matavimo prietaiso nepatraukimas ir tolesnis savo tarnybinių funkcijų tęsimas, kaltininkui iš įvykio vietos nuvažiavus, rodo, jog ji susitvarkė su stresine situacija, todėl nevertintini kaip tokio pobūdžio psichinė prievarta, dėl kurios panaudojimo prieš policijos pareigūną tai pateisintų asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė), taikymo būtinybę. Kasacinis teismas taip pat nesutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad nukentėjusioji, sėdėdama automobilyje, turėjo galimybę bet kada pasitraukti iš tos vietos, kur kaltininkas sukėlė konfliktą, kadangi tokiomis frazėmis teismas nihilistiškai paneigia profesinės pareigos vykdymo imperatyvą. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad eismo reguliavimas mieste, vykdant transporto priemonių greičio kontrolę, yra itin svarbi viešojo administravimo funkcija, nes tai nėra savitikslių veikla matuojant greitį, o priemonė, kuria yra saugoma žmonių sveikata ir gyvybė. Tai, kad nukentėjusioji sugebėjo susitvarkyti su stresine situacija, nors patyrė didelį išgąstį ir baimę dėl susidorojimo, negali nulemti kaltininko veiksmų teisinio vertinimo ir jų pavojingumo laipsnio. Netinkamai šio įvykio situacijai pripažinti apeliacinės instancijos teismo teiginiai, kad teisėsaugos pareigūnai, įvertindami savo darbo specifiką, neturi iškelti aukštų etikos ir moralės reikalavimų asmenims, su kuriais susiduria vykdydami teisėsaugos tarnybines funkcijas, nes tai yra asmenys, kurie ne savo noru yra administracinių nusižengimų ar netgi baudžiamojos persekiojimo procese ir patiria stresinę būseną dėl jiems gresiančios atsakomybės. Šiuo atveju nukentėjusioji vykdė neviešą patruliavimą su greičio matavimo prietaisu, jos veikla nebuvo susijusi su tiesioginiu darbu ir kontaktu su asmenimis, ji tik aptarnavo ir prižiūrėjo greičio matavimo įrenginį. Dėl to, atsižvelgdamas į nukentėjusiosios tuo metu atliekamas tarnybines funkcijas, kasacinis teismas pripažino pertekliniais apeliacinės instancijos teismo pirmiau išdėstytais reikalavimus pareigūnei dėl didesnės tolerancijos įžeidžiančiam ir grasinančiam pažeidėjo elgesiui.

BK 287 straipsnio 1 dalyje nurodyta veika yra formaliosios sudėties, todėl nereikalauja padarinių ir laikoma baigta nuo to momento, kai buvo panaudota psichinė prievarta reikalaujant iš valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens atlikti veiksmus ar nuo jų susilaikyti kaltininko ar kitų asmenų naudai. BK 287 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos subjektyviajai pusei būdinga ne tik tiesioginė tyčia, bet ir specialusis tikslas, kuriuo siekiama kaltininko ar kitų asmenų naudai nutraukti teisėtus pareigūno veiksmus ar siekiama, kad pareigūnas atliktų neteisėtus veiksmus. Apžvelgiamoje byloje kasacinis teismas konstatavo, kad kaltininkas suvokė, jog, grasindamas pareigūnei susidorojimu, vertė policijos patrolę vykdyti jo neteisėtus reikalavimus – nematuoti greičio, ir norėjo taip elgtis, todėl tokie jo veiksmai visiškai atitinka BK 287 straipsnio 1 dalyje nurodytas nusikalstamos veikos požymius.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija apeliacinės instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį panaikino ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo apkaltinamąjį nuosprendį be pakeitimų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-697/2022

2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas

BPK 8 straipsnio, 44 straipsnio 7 dalies nuostatų laikymasis

Dėl teisės į vertimą baudžiamajame procese

Aptariamoje baudžiamojoje byloje paduotame kasaciniame skunde nuteistasis, be kita ko, teigė, kad teismai rėmėsi neteisėtais įrodymais – 2020 m. vasario 24 d. daiktų (automobilio) apžiūros protokolu, nes atliekant šį proceso veiksmą nedalyvavo vertėjas, nors kasatorius yra rusakalbis ir lietuvių kalbos nemoka, taip pat vadovavosi neišverstais į lietuvių kalbą automobilio, kuriuo buvo gabenamos narkotinės, psichotropinės medžiagos, remonto darbus patvirtinančiais dokumentais. Dėl to, anot kasatoriaus, buvo padaryti esminiai BPK 8 straipsnio 2, 3, 5 dalių pažeidimai, o įrodymai gauti neteisėtu būdu.

Atsakydama į kasacinio skundo argumentus, teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo, kad pagal BPK 8 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikoje baudžiamasis procesas vyksta valstybine kalba. Valstybinės kalbos principas įpareigoja visus procesinius veiksmus atlikti ir veiksmų rezultatus fiksuoti valstybine – lietuvių kalba. Šia kalba turi būti atliekamos apklausos ir kiti procesiniai veiksmai, taip pat surašomi visi protokolai, nutarimai, nutartys ar nuosprendžiai. Lietuvių kalbos nemokantiems baudžiamojo proceso dalyviams užtikrinama teisė daryti pareiškimus, duoti parodymus ir paaiškinimus, paduoti prašymus ir skundus, kalbėti teisme gimtąja kalba arba kita kalba, kurią jie moka; visais šiais atvejais, taip pat susipažindami su bylos medžiaga proceso dalyviai turi teisę naudotis vertėjo paslaugomis BPK nustatyta tvarka. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo turi teisę, kad jam suprantama kalba būtų skubiai ir nuodugnai pranešta apie jam pareikšto kaltinimo pobūdį bei pagrindą, turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai, pats apklausti liudytojus arba prašyti, kad liudytojai būtų apklausti, nemokamai naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu nesupranta ar nekalba lietuviškai (BPK 8 straipsnio 3 dalis, 44 straipsnio 7 dalis).

Teisėjų kolegija nurodė, kad iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, jog 2020 m. vasario 24 d. pirminio automobilio muitinio patikrinimo metu vertėjas nedalyvavo, nors nuteistajam, kaip vairuotojui, buvo leista stebėti pareigūnų atliekamą transporto priemonės apžiūrą, t. y. joje dalyvauti. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal BPK nuostatas vertėjo dalyvavimas užtikrinamas pradėjus ikiteisminį tyrimą. Tuo metu iš byloje esančių duomenų matyti, kad nuteistojo automobilyje gabentos narkotinės ir psichotropinės medžiagos buvo rastos pirminio automobilio patikrinimo metu, dar ne pradėjus ikiteisminio tyrimo. Kaip patvirtino teisme apklausti pareigūnai, iš esmės ir pats nuteistasis, šio patikrinimo metu jis stovėjo šalia ir matė jų veiksmus, su juo buvo bendraujama rusų kalba, kuria, kaip pats nurodo kasaciniame skunde, jis laisvai kalba. Nuteistasis proceso metu niekada nesiskundė, kad jam kilo sunkumų šia kalba susikalbėti su pareigūnais. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, nėra pagrindo spręsti, kad nuteistasis nesuprato, jog atliekamas muitinės patikrinimas, priešingai, darytina išvada, kad jame dalyvavo savo noru, matė, kaip automobilyje buvo rastos draudžiamos medžiagos, t. y. suprato muitinės pareigūnų atliekamų veiksmų esmę ir šių veiksmų rezultatus.

Pradėjus ikiteisminį tyrimą ir į muitinės postą atvykus Muitinės kriminalinės tarnybos tyrėjai, tą pačią dieną buvo atliekamas jau daiktų apžiūros procesinis veiksmas, jo metu buvo detalčiai apžiūrinamas nuteistojo automobilis ir jame esantis (paslėptas) krovinys, kurį, nuteistajam stebint, pareigūnai aptiko dar pirminio patikrinimo metu. 2020 m. vasario 24 d. daiktų apžiūros protokolo turinys patvirtina, kad rusų kalbos vertėjas apžiūroje nedalyvavo, tačiau protokolą pasirašė ne tik proceso veiksmė dalyvavę pareigūnai, bet ir (rusų kalba) pats nuteistasis, kuris jokių pastabų dėl

surašyto protokolo nepareiškė. Siekiant išsamiai išsiaiškinti aptariamo proceso veiksmo atlikimo aplinkybes ir patikrinti surašyto 2020 m. vasario 24 d. daiktų apžiūros protokolo patikimumą, apeliacinės instancijos teisme buvo apklausta automobilio apžiūrą atlikusi tyrėja. Teisme liudytoja patvirtino, kad šio proceso veiksmo metu vertėjas nedalyvavo, tačiau ji su nuteistuoju, kuris stebėjo atliekamus veiksmus, bendravo rusų kalba. Teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo padaryta išvada, kad nuteistasis, būdamas suaugęs, normalaus protinio išsivystymo, turintis pakankamai gyvenimiškos patirties asmuo, taip pat ir apžiūrimo automobilio vairuotojas, ir nedalyvaujant vertėjui turėjo suprasti, kad iš jo vairuotos transporto priemonės salono yra išimami paslėpti paketai, jie sveriami ir fotografuojami.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nagrinėjant situaciją, susiklosčiusią šioje byloje, be BPK 8 straipsnio, aktualūs EŽTT praktikoje pateikti išaiškinimai, pagal kuriuos yra svarbu protokole nurodyti bet kokią procedūrą, atliktą siekiant patikrinti vertimo poreikius, ir dėl to priimtą sprendimą, pranešimą apie teisę į vertėją, taip pat duomenis apie vertėjo suteiktą pagalbą, tokią kaip vertimas žodžiu ar dokumentų esmės išvertimas žodžiu, tam, kad būtų išvengta bet kokių abejonių šiais aspektais iškėlimo vėliau procese.

Kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad BPK nenustato konkrečios bendros vertėjo dalyvavimo ikiteisminio tyrimo metu procesinio įforminimo tvarkos, tačiau Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. I-288 „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“ patvirtintoje bendroje protokolo formoje yra skiltys vertėjo dalyvavimui pažymėti. Procesinio veiksmo metu dalyvaujant vertėjui, būtent šis asmuo išverčia asmeniui, nemokančiam lietuvių kalbos, ir protokolą, tai patvirtinama tokio asmens ir vertėjo parašais protokole. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad tokios procesinės tvarkos laikymasis asmeniui, kuris dalyvauja proceso veiksmu, tačiau nemoka lietuvių kalbos, leidžia užtikrinti ne tik veiksmingą teisės į vertėjo pagalbą, bet ir visų kitų lietuvių kalbos nemokančio proceso dalyvio teisių, susijusių su veiksmingu dalyvavimu procese, įgyvendinimą, taip pat įgalina baudžiamąją bylą nagrinėjančius teismus įsitikinti, kad atitinkamos teisės buvo užtikrintos.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad, šioje byloje automobilio ir jame rastų daiktų apžiūrą atlikusiai tyrėjai nesilaikius anksčiau išdėstytų reikalavimų, nagrinėjant baudžiamąją bylą teismuose atsirado prielaidos gynybai kvestionuoti nuteistajam teisės į vertėjo pagalbą veiksmingą užtikrinimą, taip pat ir šio procesinio veiksmo atlikimo eigą. Tačiau, įvertinusi skundžiamoje apeliacinės instancijos teismo nutartyje išdėstytus argumentus, kasacinio skundo argumentus ir baudžiamosios bylos medžiagą, teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad, šiam teismui kruopščiai patikrinus apžiūros atlikimo aplinkybes, pavyko išsklaidyti pirmiau nurodytas gynybos iškeltas abejones ir kad konkrečioje byloje nagrinėjamoje procesinėje situacijoje teisės į vertėjo pagalbą pažeidimas, padarytas apžiūros metu, nebuvo esminis, t. y. galiausiai nepakenkė viso baudžiamojo proceso teisingumui. Dėl to kasatoriaus argumentus dėl padarytų esminių BPK 8 straipsnio 2, 3, 5 dalių pažeidimų ir įrodymų gavimo neteisėtu būdu teisėjų kolegija atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-489/2022

BPK 10 straipsnio 1, 2 dalių, 44 straipsnio 8 dalies nuostatų laikymasis

Dėl teisės į gynybą pažeidimo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nuteistasis kasaciniame skunde teigė, kad buvo pažeistas jo ir gynėjos susižinojimo konfidencialumas, nes proceso metu jo gynėja buvo apklausama kaip liudytoja ir davė parodymus prieš savo ginamąjį; jis apie tai sužinojo per vėlai ir negalėjo atsisakyti gynėjos, todėl, pasak kasatoriaus, buvo pažeista jo teisė į gynybą.

Kasacinis teismas pirmiausia atkreipė dėmesį tai, kad teisė į gynybą, kaip viena iš esminių teisingo bylos nagrinėjimo sąlygų, visuotinai pripažįstama ir deklaruojama įvairiuose tarptautiniuose dokumentuose: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (48 straipsnio 2 dalyje) ir kituose Europos Sąjungos

teisės aktuose, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (14 straipsnio 3 dalies b ir d punktuose) ir kt. Taip pat ji įtvirtinama ir nacionaliniu lygmeniu, pavyzdžiui, BPK 10 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis turi teisę į gynybą. Šiame kontekste išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismų praktikoje teisė į gynybą yra suprantama kaip visuma teisių, kuriomis naudodamasis įtariamasis (kaltinamasis, nuteistasis) siekia paneigti jam iškilusi įtarimą (kaltinimą) arba sušvelninti savo atsakomybę, o draudimas kontroliuoti įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo, išteisintojo ir jų gynėjo bet kokių formų bendravimą, įtvirtintas BPK 44 straipsnio 8 dalyje, yra svarbi teisės į gynybą sudėtinė dalis.

Kasacinis teismas nurodė, kad BPK 80 straipsnio 3 punktas aiškiai draudžia apklausti kaip liudytoją įtariamojo, kaltinamojo, išteisintojo ar nuteistojo gynėją, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovus dėl aplinkybių, kurias jie sužinojo atlikdami gynėjo arba atstovo pareigas. Išplėstinė teisėjų kolegija pabrėžė, kad, skirtingai negu BPK 80 straipsnio 1 ir 5 punktuose nurodytais atvejais, BPK nėra nustatyta gynėjo apklausos išimčių ir jų įgyvendinimo tvarkos, kaip, pavyzdžiui, BPK 801 straipsnyje („Sprendimo atskleisti informacijos šaltinio paslaptį priėmimas“).

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad kasatoriaus gynėja advokatė kitame ikiteisminiame tyrime buvo iškviesta į Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – STT) Vilniaus valdybą ir apklausta kaip liudytoja apie aplinkybes, kurias sužinojo atlikdama gynėjo pareigas. Apklausos metu advokatė nurodė, kad kasatorius yra jos klientas (ginamasis), tą pačią dieną buvo įspėta dėl baudžiamosios atsakomybės pagal BK 247 straipsnį už ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimą be leidimo. Po to ji dar tris kartus papildomai buvo kviečiama kaip liudytoja ir davė parodymus apie aplinkybes, kurias sužinojo atlikdama gynėjo pareigas.

Išplėstinė teisėjų kolegija pripažino, kad apklausų metu atskleista informacija sudaro kasatoriaus kaip kliento ir advokato profesinę paslaptį ir pažeidžia ne tik draudimą apklausti gynėją apie aplinkybes, kurias ji sužinojo vykdydama savo pareigas, bet ir kasatoriaus teisę į gynybą. Gynybos baudžiamajame procese efektyvumas siejamas su advokato ir kliento tarpusavio pasitikėjimu. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad advokatės apklausos vyko tuo metu, kai advokatė atliko gynėjo pareigas bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, nei bylą nagrinėjančiam teismui, nei jos ginamajam (kasatoriui) apie apklausas nieko nežinant. Taip, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, buvo pažeista ne tik kliento ir jo gynėjos teisė į konfidencialų bendravimą, bet ir teisė į teisingą procesą, kuri apima ir kaltinamojo teisę neprisidėti prie savo paties kaltinimo.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad kasacinio skundo argumentai ir byloje esantys duomenys patvirtina, kad kitoje baudžiamojoje byloje kasatoriaus gynėją ikiteisminio tyrimo metu apklausiantiems pareigūnams ir prokurorui buvo žinoma tiek apie tai, kad advokatė vykdo kasatoriaus gynėjo pareigas, tiek apie besitęsiantį bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme. Teisėjų kolegijos vertinimu, paaiškėjus, kad apklausos dalykas yra aplinkybės, kurias advokatė sužinojo eidama gynėjo pareigas, tai turėjo būti pagrindas tiek gynėjai atsisakyti duoti parodymus apie tokias aplinkybes, tiek ir STT pareigūnui nutraukti atliekamą apklausą. Tačiau, nepaisydami imperatyvių BPK 44 straipsnio 8 dalies, 80 straipsnio 3 punkto bei Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 45 straipsnio 1 ir 2 dalių, 46 straipsnio 1 ir 5 dalių reikalavimų, į apklausas advokatę atvykti šaukę ir tas apklausas atlikę pareigūnai apribojo advokato ir kliento bendravimo konfidencialumą, taip pat suvaržė Konstitucijos garantuojamas asmens teises į gynybą ir tinkamą procesą. Nors advokatė taip pat nevykdė savo pareigų, susijusių su kliento paslapties saugumu, bylą nagrinėjanti išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad šioje situacijoje padarytus teisės į teisingą procesą ir teisės į gynybą pažeidimus daugiausia lėmė valstybės institucijų kitame baudžiamajame procese atlikti veiksmai. Šiame kontekste išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad, pagal EŽTT praktiką, vien aktyvus bandymas apklausti advokatą dėl aplinkybių, kurias jis sužinojo vykdydamas gynėjo pareigas, gali sudaryti prielaidas gynybos neveiksmingumui arba neefektyvumui procese. Nagrinėjamu atveju tokie veiksmai buvo daromi sistemingai: advokatė buvo šaukiama ir apklausiama kaip liudytoja keturis kartus (tris iš jų dar tebevykdant gynėjo pareigas ir vykstant apeliaciniam procesui), ji buvo perspėjama dėl baudžiamosios atsakomybės už ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimą, taip nesudarant galimybių nei advokatės ginamajam, nei baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui

sužinoti (būti informuotiems) apie susiklosčiusią situaciją ir nesudarant galimybių užtikrinti kasatoriaus veiksmingą teisinę pagalbą.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, kad šioje byloje buvo pažeistos BPK 10 straipsnio 1 ir 2 dalių, 44 straipsnio 8 dalies nuostatos, garantuojančios teisę į teisingą bylos procesą ir teisę į gynybą, pripažino tai esminiu BPK pažeidimu. Dėl to kasacinis teismas pakeitė apeliacinės instancijos teismo nuosprendį panaikindamas atitinkamas jo dalis ir perduodamas jas iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022

BPK 44 straipsnio 5 dalies, 58, 59 straipsnių nuostatų laikymasis

Dėl teismo šališkumo

Nuteistasis kasaciniame skunde teigė, kad STT pareigūnų atliktos visų Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos, nagrinėjusios baudžiamąją bylą, narių apklausos kitame ikiteisminiame tyrime, atliekamame ir dėl jo (kasatoriaus), taip pat informacijos apie bylos nagrinėjimą ir ją pagrindžiančių dokumentų reikalavimas iš teisėjų kolegijos narių tuo metu, kai teisėjų kolegija jau buvo išėjusi į pasitarimų kambarį priimti sprendimo, galėjo pažeisti pasitarimų kambario paslaptį, paveikti teisėjų vidinį įsitikinimą bei nešališkumą, suformuoti įspūdį dėl kasatoriaus kaltės ir lemti jam nepalankaus teismo sprendimo priėmimą.

Atsakydama į šiuos kasacinio skundo argumentus, išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismo pasitarimų kambario paslaptį sudaro teisėjų pareikštos nuomonės ir balsavimo rezultatai BPK 299 straipsnio 2 dalyje išvardytais klausimais (išskyrus atskirąją nuomonę) – dėl kaltės įrodymo, nusikalstamos veikos kvalifikavimo, bausmės skyrimo ir kitų klausimų. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, nėra pagrindo teigti, kad teisme apeliacine tvarka viešai nagrinėjamos baudžiamosios bylos dokumentų kopijos ar jų pateikimas sudarytų teismo pasitarimų kambario paslaptį. Taip pat nėra pagrindo teigti, kad ir teisėjų kolegijos narių kaip liudytojų apklausų metu tokie duomenys būtų atskleisti. Kartu kasacinis teismas pažymėjo, kad teisėjų apklausos vyko 2020 m. birželio 19 ir 29 d., o paskutinis teismo posėdis, po kurio teisėjų kolegija išėjo į pasitarimų kambarį priimti sprendimo, vyko gerokai vėliau – 2020 m. rugsėjo 18 d.

Taigi, atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, išplėstinė teisėjų kolegija pripažino, kad kasacinio skundo argumentai dėl teismo pasitarimų kambario paslapties atskleidimo yra nepagrįsti.

Kasaciniame skunde nuteistasis taip pat teigė, kad bylą apeliacine tvarka nagrinėję teisėjai buvo apklausti kaip liudytojai apie jų pačių nagrinėjamą bylą. Tai, kasatoriaus manymu, sudaro pagrindą svarstyti, ar nebuvo pažeistos kaltinamųjų teisės, įtvirtintos BPK 44 straipsnio 5 dalyje (kad bylą teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas), ir ar tokios aplinkybės nesudarė pagrindo teisėjams nusišalinti.

Atsakydama į šį kasacinio skundo argumentą, išplėstinė teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad teisėjo nusišalinimo ir nušalinimo baudžiamosiose bylose procesinę tvarką reglamentuoja BPK 59 straipsnis. Pagal šio straipsnio nuostatas, jeigu yra aplinkybių, nurodytų BPK 58 straipsnyje, teisėjas privalo nusišalinti (BPK 59 straipsnio 1 dalis). Tais pačiais pagrindais nušalinimą gali pareikšti proceso dalyviai (BPK 57 straipsnio 1 dalis). Kasaciniame skunde galimas teisėjų šališkumas grindžiamas BPK 58 straipsnio 1 dalies 2 punktu, kuriame nustatyta, kad BPK 57 straipsnio 2 dalyje nurodytas asmuo (tarp jų ir teisėjas) negali dalyvauti procese, jeigu jis yra dalyvavęs toje byloje kaip liudytojas.

Išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad šiuo atveju apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos nariai buvo apklausti kaip liudytojai ne jų nagrinėjamoje, o kitoje baudžiamojoje byloje atliekamo ikiteisminio tyrimo metu. Nėra jokių duomenų, kad šioje baudžiamojoje byloje jie galėtų atitikti liudytojui keliamus reikalavimus, todėl, kaip pažymėjo teisėjų kolegija, jiems, priešingai nei tvirtina kasatorius, nebuvo pagrindo nusišalinti BPK 58 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytu pagrindu.

Spręsdama dėl BPK 44 straipsnio 5 dalies galimo pažeidimo, išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad šio straipsnio pažeidimai yra susiję su kaltinamojo teise ne tik į nešališką, bet ir į nepriklausomą teismą. Todėl, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, kasaciniame skunde keliamų klausimų teisiniam vertinimui yra svarbu nustatyti, ar teisėjų apklausos, jiems nagrinėjant bylą, nesukėlė abejonių dėl teismo nešališkumo ir procesinio nepriklausomumo.

Išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad bylą nagrinėjusius teisėjus STT pareigūnai apklausė apie bylos nagrinėjimo aplinkybes, iš esmės užduodami vieną klausimą – ar teisėjams nebuvo daromas poveikis. Šios apklausos vyko bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka metu. Kasacinis teismas pripažino, kad teisėjo, kaip liudytojo, apklausa dėl teisėjo pareigų jo nagrinėjamoje byloje vykdymo neišvengiamai kelia klausimų dėl teismo nešališkumo, ypač dėl objektyviojo nešališkumo aspekto. Be to, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, tokios situacijos, kai bylą nagrinėjantis teisėjas apklausiamas kaip liudytojas, ypač nesant tam pakankamo pagrindo, gali sudaryti prielaidas pažeisti ir konstitucinį teismų nepriklausomumo principą, bandant daryti neleistiną įtaką bylą nagrinėjančiam teisėjui (teismui) arba „dirbtinai“ – formaliais pagrindais sukuriant situaciją, dėl kurios teisėjas ar teismas turėtų nusišalinti ar būti nušalintas nuo tam tikros bylos nagrinėjimo. Kartu kasacinis teismas pažymėjo ir tai, kad galimybė atsisakyti duoti parodymus kaip liudytojui ar kitokia papildoma apsauga nuo tokių apklausų BPK, išskyrus draudimą apklausti teisėją apie pasitarimų kambario paslaptį (BPK 80 straipsnio 2 punktą), teisėjui nenustatyta.

Apžvelgiamos bylos kontekste išplėstinė teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad teisėjui keliami aukšti reikalavimai įpareigoja patį teisėją imtis priemonių, kad būtų šalinamos bet kokios prielaidos, galinčios sukelti abejonių dėl nešališkumo, taip pat ir pranešti apie jo nagrinėjamoje byloje daromą neleistiną poveikį. Jeigu tokio pranešimo nėra, turėtų būti preziumuojama, kad poveikis nedaromas, nebent būtų tam prieštaraujančių duomenų. Todėl ikiteisminio tyrimo įstaigos ir tyrimą atliekantys pareigūnai, spręsdami dėl teisėjo kaip liudytojo statuso ir galimos jo apklausos, turi ne tik įvertinti aplinkybę, ar tas asmuo gali pateikti duomenų, reikšmingų bylos tyrimui ir nagrinėjimui (BPK 78 straipsnis, 20 straipsnio 3 dalis), bet ir atsižvelgti į apklausiamo asmens einamas pareigas ir iš jų kylančias papildomas garantijas, tokias kaip teisėjų (teismo) nepriklausomumas ir nešališkumas. Kartu turi įvertinti ir su teisėjo nepriklausomumo garantijomis siejamą draudimą apklausti teisėją apie pasitarimų kambario paslaptį (BPK 80 straipsnio 2 punktą), taip pat Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą draudimą reikalauti, kad teisėjas atsiskaitytų dėl konkrečioje byloje priimto sprendimo.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nors apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos narių kaip liudytojų apklausos kitoje baudžiamojoje byloje atliekamo ikiteisminio tyrimo metu nesudarė BPK 58 straipsnio 1 dalies 2 punkte įtvirtinto nusišalinimo ir nušalinimo pagrindo, bylą nagrinėjusi apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, vadovaudamasi nešališkumo principo reikalavimais, apklausos faktą paviėšino proceso dalyviams, kad šie galėtų pareikšti nuomones dėl to, ar jiems nekyla abejonių dėl teismo nešališkumo. Bylos aplinkybės patvirtina, kad patys teisėjai neturėjo jokio pagrindo manyti, jog jie dėl apklausų gali turėti išankstinį nusistatymą ar būti tendencingi, t. y. nemanė, kad yra pagrindas nusišalinti. Kartu teisėjų kolegija ėmėsi būtiniausių priemonių, kad būtų pašalintos galimos proceso dalyvių abejonės dėl jos nepriklausomumo ir nešališkumo objektyviuoju aspektu. Paskutinio teismo posėdžio, vykusio 2020 m. rugsėjo 18 d., metu teisėjas informavo baudžiamosios bylos proceso dalyvius, kad visi kolegijos nariai buvo apklausti kaip liudytojai ir jiems buvo užduotas vienas klausimas – ar nagrinėjant šią bylą jiems nebuvo daromas poveikis, ir pakartotinai pasitikslino, ar nebus pareiškimų dėl teisėjų kolegijos nušalinimo šiuo pagrindu. Tačiau jokie nušalinimai nebuvo pareikšti. Taigi, nei kasatoriaus, nei kitų proceso dalyvių teisė pareikšti nušalinimus nebuvo apribota. O tai, kad niekas iš proceso dalyvių nepareiškė teisėjams nušalinimų, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, patvirtina, kad niekam nekilo jokių pagrįstų abejonių teismo nepriklausomumu ir nešališkumu.

Išplėstinė teisėjų kolegija pripažino, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai įgyvendino teisėjų pareigą pranešti apie aplinkybes, kurios gali būti svarbios proceso dalyvių apsisprendimui dėl nušalinimo, o aptarti argumentai patvirtina, kad apeliacinės instancijos teismas ėmėsi priemonių

procesui nagrinėjamoje byloje organizuoti taip, kad proceso dalyviams negalėtų susidaryti įspūdis, jog teismas galėtų būti tendencingas, vienaip ar kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatavo, kad nuteistojo kasaciniame skunde nurodytos bylą nagrinėjusių teisėjų apklausos nepadarė poveikio apeliacinės instancijos teismui, dėl ko būtų galima abejoti apeliacinės instancijos teismo nešališkumu ar nepriklausomumu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022

BPK 113, 115 straipsnių nuostatų taikymas

Dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismas iš nuteistojo priteisė 500 Eur vieno nukentėjusiojo ir 1000 Eur kito nukentėjusiojo naudai neturtinei žalai atlyginti. Apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai, pripažindamas, kad nukentėjusiesiems priteistos pinigų sumos atitinka jų patirtų neturtinio pobūdžio išgyvenimų mastą. Kasaciniame skunde nuteistasis teigė, kad nuosprendžiuose teismai nenurodė, kuo pasireiškė nukentėjusiųjų patirta neturtinė žala, o tik apsiribojo įstatymo nuostatų, pagal kurias baudžiamojo proceso metu neturtinės žalos atlyginimas gali būti priteisiamas iš nuteistojo, citavimu.

Teisėjų kolegija su šiais kasacinio skundo argumentais sutiko ir pažymėjo, kad teismų išvada dėl nustatytos neturtinės žalos fakto ir jos dydžio turi būti pagrįsta ir motyvuota. Sprendimą tenkinti civilinį ieškinį teismas priima tuo atveju, kai, vadovaujantis BPK taisyklėmis ir joms neprieštaraujančiais kitais teisės aktais, nustatoma, kad ieškinyje pagrįstas ir jo dydis įrodytas. Teismų praktikoje nurodoma, kad dėl nusikalstamos veikos atsiradusi žala nėra preziumuojama, todėl ją ir jos dydį privalo įrodyti civilinis ieškovas. Pagal BPK nuostatas, reglamentuojančias civilinio ieškinio baudžiamojoje byloje pareiškimą ir nagrinėjimą, be kita ko, BPK 7 straipsnyje įtvirtintą taisyklę, kad bylos teisme nagrinėjamos laikantis rungimosi principo, ir BPK 113 straipsnio nuostatas apie ieškinio įrodinėjimą, nustatant ieškinio dydį, esminę reikšmę turi paties nukentėjusiojo (civilinio ieškovo) pozicija, kurią jis turi pagrįsti.

Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad iš nukentėjusiųjų civilinių ieškinių matyti, jog iš esmės abu civiliniai ieškiniai yra vienodi, skiriasi tik jų rekvizitai bei prašomos priteisti pinigų sumos, juose pateikiama argumentacija yra identiška. Nukentėjusiųjų civiliniuose ieškiniuose nėra pateikiama visiškai jokių duomenų apie jų patirtus dvasinius išgyvenimus, o remiamasi deklaratyviais, civilinėje ir baudžiamojoje teisėje suformuluotais neturtinės žalos atlyginimo (vertinimo) kriterijais, paskirtimi bei esme, jų neįrodinėjant jokiais faktiniais duomenimis. Šiame kontekste teisėjų kolegija pabrėžė, kad neturtinės žalos atlyginimas remiantis išimtinai nukentėjusiojo pateikiamu ieškiniu, neįrodinėjant žalos fakto ir dydžio, yra nesuderinamas su teisingo baudžiamojo proceso principais. Teisėjų kolegijos vertinimu, šioje byloje nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismas nepateikė jokių reikšmingų argumentų, kurie pagrįstų nukentėjusiųjų patirtą neturtinę žalą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad dėl nusikalstamos veikos nukentėjusysis visada patiria neigiamų išgyvenimų: net jeigu nusikalstama veika nėra padaroma tiesioginės fizinės ar psichinės žalos nukentėjusiajam, jis patiria tokių išgyvenimų tiek dėl prieš jį padarytos nusikalstamos veikos, tiek dėl dalyvavimo baudžiamajame procese. Tačiau, nepaisant to, vien tik formalus bendro pobūdžio konstatavimas, kad nukentėjusysis patyrė dvasinių išgyvenimų ar nepatogumų, nustatant jo patirtą neturtinę žalą ir pagrindžiant jos dydį, nėra pakankamas. Be to, apžvelgiamoje byloje konstatuotas didelis nukentėjusiųjų neatsargumas, kuris pripažintas nuteistojo atsakomybę lengvinančia aplinkybe.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija nusprendė, kad nukentėjusieji nepateikė teismui duomenų, kurie pagrįstų jų patirtą neturtinę žalą, t. y. neįrodė patirtos neturtinės žalos, o skundžiamuose teismų sprendimuose pateikta neturtinės žalos motyvacija yra deklaratyvi ir neindividualizuota, ir konstatavo, kad neturtinės žalos atlyginimas nukentėjusiesiems priteistas nepagrįstai.

BPK 219 straipsnio 5 punkto ir 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatų taikymas

Dėl nepagrįsto BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto taikymo

Kasaciniame skunde prokuroras teigė, kad apeliacinės instancijos teismas bylą prokurorui perdavė iš esmės ne dėl kaltinamojo akto neatitikties BPK reikalavimams, o dėl netinkamo nusikalstamų veikų kvalifikavimo, tai nepagrįstai prilygindamas BPK normų neatitinkančio kaltinamojo akto surašymui. Anot kasatoriaus, teisę grąžinti bylą prokurorui suteikia tik toks BPK 219 straipsnio pažeidimas, kuris trukdo bylą nagrinėti teisme.

Teisėjų kolegija nurodė, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nuteistoji nuteista už dvi tyčines nusikalstamas veikas, kurios pagal įstatymą priskiriamos sunkių (BK 182 straipsnio 2 dalis) ir nesunkių (300 straipsnio 1 dalis) nusikaltimų kategorijai (BK 11 straipsnio 3, 5 dalys). Nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka pagal nuteistosios apeliacinį skundą, apeliacinės instancijos teismas, vadovaudamasis BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punktu, panaikino pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perdavė bylą prokurorui kaltinamojo akto trūkumams pašalinti. Teismas konstatavo, kad byloje surašytas kaltinamasis aktas neatitinka BPK 219 straipsnio 5 punkto reikalavimo kaltinamajame akte nurodyti BK straipsnį (jo dalį ir punktą), nustatanti atsakomybę už padarytą veiką. Tokią išvadą teismas motyvavo dviem argumentais: 1) pagal kaltinime nurodytas faktines bylos aplinkybes nuteistosios veiksmuose nėra apgaulės, jos veiksmai, siekiant išvengti gyventojų pajamų mokesčio pardavus akcinės bendrovės akcijas ir neteikiant deklaracijos Valstybinei mokesčių inspekcijai, galėtų būti vertinami ne kaip sukčiavimas, o kaip nusikaltimas finansų sistemai, veiką kvalifikuojant pagal BK 221 straipsnio 1 dalį; 2) kaltinimas pagal BK 300 straipsnio 1 dalį neatitinka byloje nustatytų aplinkybių, nes nagrinėjamu atveju dėl dokumentų klastojimo kilo didelė žala valstybei, todėl nuteistosios veika turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 300 straipsnio 3 dalį. Teismas taip pat nurodė, kad ištaisyti nustatytus pažeidimus ir pakeisti kaltinimą nėra galimybės, nes byloje nėra pateiktas prokuroro apeliacinis skundas ir prašymas pakeisti kaltinimą.

Šių apeliacinės instancijos teismo argumentų kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal teismų praktiką BPK 219 straipsnio 5 punkto reikalavimo nesilaikoma, kai kaltinamajame akte išvis nenurodytas BK straipsnis, nustatantis atsakomybę už padarytą veiką, arba nenurodyta BK straipsnio dalis ir (ar) punktas, kai taikomas straipsnis susideda iš dalių ir (ar) punktų. Kasacinis teismas pripažino, kad iš šioje byloje surašyto kaltinamojo akto matyti, jog jame, kaip to reikalaujama BPK 219 straipsnio 5 punkte, nurodyti BK straipsniai, nustatantys atsakomybę už nuteistajai inkriminuotas nusikalstamas veikas, ir jų dalys, todėl padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismo konstatuoti kaltinamojo akto trūkumai nepagrindžia būtinybės perduoti bylą prokurorui.

Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį ir į tai, kad apeliacinės instancijos teismui priimant BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytą sprendimą būtina, be kita ko, argumentuotai pagrįsti, kodėl nustatytų pažeidimų negalima ištaisyti teisme. Apžvelgiamu atveju teisėjų kolegija nusprendė, kad apeliacinės instancijos teismas šio reikalavimo iš esmės neįvykdė, vien formaliai konstatuodamas kaltinamojo akto surašymo pažeidimus. Pavyzdžiui, nustatęs, kad viena iš nuteistajai inkriminuotų nusikalstamų veikų galėtų būti vertinama ne kaip sukčiavimas (BK 182 straipsnio 2 dalis), o kaip nusikaltimas finansų sistemai pagal BK 221 straipsnio 1 dalį (apysunkis nusikaltimas), apeliacinės instancijos teismas nenurodė jokių motyvų, kodėl šio veikos kvalifikavimo pažeidimo negalima pašalinti nagrinėjant bylą teisme. Pasisakydamas dėl kitos nuteistajai inkriminuotos nusikalstamos veikos, kaltinamajame akte ir pirmosios instancijos teismo nuosprendyje kvalifikuotos pagal BK 300 straipsnio 1 dalį, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad tokia veikos kvalifikacija neatitinka byloje nustatytų aplinkybių, nes nagrinėjamu atveju dėl dokumentų klastojimo atsirado ir didelė žala, todėl veika turėtų būti kvalifikuojama pagal BK 300 straipsnio 3 dalį (apysunkis nusikaltimas). Nors apeliacinės instancijos teismo nutartyje konkrečiai ir nenurodoma, tačiau iš jos turinio galima suprasti, kad, šio teismo manymu, nustatyto pažeidimo negalima ištaisyti teisme, nes galimai reikėtų pasunkinti nuteistosios teisinę padėtį, o tai padaryti draudžia BPK 320 straipsnio

4 dalies nuostatos. Teisėjų kolegijos vertinimu, toks argumentas taip pat nepagrindžia galimybės priimti BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytą sprendimą.

Šiame kontekste kasacinis teismas pažymėjo, kad BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktyje nustatyta galimybė panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti teismui, kai ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad faktinės veikos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos. Kasacinės instancijos teismo praktikoje pažymėta, kad ši norma galėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai yra nustatytos trys sąlygos: 1) ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad faktinės veikos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir 2) tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ir 3) dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos. Taigi šioje normoje nustatyti ir aiškiai apibrėžti savarankiški nuosprendžio panaikinimo pagrindai, kurie iš esmės skiriasi nuo BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytų nuosprendžio panaikinimo pagrindų. Todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai kaip nuosprendžio panaikinimo ir bylos perdavimo prokurorui motyvą nurodė tai, kad teismas negali išnagrinėti bylos, nepablogindamas nuteistosios padėties, t. y. neperžengdamas bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribų. Tokiu motyvu nuosprendis gali būti naikinamas tik vienu – BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktyje – nurodytu atveju ir tik esant visoms šioje normoje nurodytoms sąlygoms. Kartu teisėjų kolegija pažymėjo, kad asmens teisinės padėties pabloginimo sąvoka negali būti aiškinama pernelyg plačiai, BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčiui taikyti reikšmingas ne bet koks, o esminis padėties pabloginimas, kuris gali būti nustatomas tik atsižvelgiant į teismo sprendimo visumą. Tai, kad, teismo manymu, yra pagrindas vieną iš nuteistajai inkriminuotų nusikalstamų veikų perkvalifikuoti pagal griežtesnę atsakomybę nustatantį BK straipsnį, savaime nereiškia esminio jos padėties pabloginimo.

Teisėjų kolegija nurodė, kad, nustačius esminius skirtumus tarp faktinių ir teismo nustatytų aplinkybių, nuteistojo teisinės padėties bloginimo perspektyva nėra kliūtis perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, net ir nesant jo teisinę padėtį bloginančio skundo. Kita vertus, minėtas Konstitucinio Teismo išaiškinimas negali būti suprantamas kaip paneigiantis Konstitucijos 31 straipsnyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, BPK 7, 10, 44 straipsniuose įtvirtintas kaltinamojo teisės į gynybą ir teisingą (sąžiningą) procesą, rungimosi principą.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo BPK 219 straipsnio 5 punkto nuostatų nesilaikymą surašant kaltinamąjį aktą šioje byloje, nepateikė argumentų, kaip teismo nurodomi BPK 219 straipsnio pažeidimai trukdo nagrinėti bylą ir kodėl jų negalima ištaisyti teisme, ir, panaikindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendį bei perduodamas bylą prokurorui, pažeidė BPK 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-303/2022

BPK 324 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčio nuostatų taikymas

Dėl BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčio taikymo sąlygų

Šioje baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas panaikino apkaltinamąjį nuosprendį nuteistajam ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, vadovaudamasis BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčiu, t. y. konstatavęs, kad bylą išnagrinėjęs pirmosios instancijos teismas buvo šališkas. Kasaciniuose skunduose tiek prokuroras, tiek nuteistojo gynėjas teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, nesant tam jokio objektyvaus pagrindo, nutarė panaikinti nuosprendį dėl bylą nagrinėjusio teismo šališkumo ir perduoti ją nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.

Teisėjų kolegija, vertindama šią situaciją, pirmiausia nurodė, kad jeigu nagrinėjant bylą apeliacine tvarka nustatoma, jog pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė materialiosios ir (ar) proceso teisės normas, tokia klaida turi būti taisoma pačiam apeliacinės instancijos teismui priimant teisėtą ir pagrįstą baigiamąjį aktą, o ne BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčio pagrindu perduodant bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad nešališkumo principas negali būti suprantamas pernelyg plačiai – vien tik teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, net jei jie ir esminiai, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad teismas išnagrinėjo bylą šališkai. Nesant konkrečių bylą išnagrinėjusio teismo šališkumo požymių, šališkumo konstatavimas neturėtų būti siejamas su priimto nuosprendžio motyvacijos stoka, įrodymų tyrimo rezultatų neįvertinimu, kitokiais teismo sprendimo surašymo trūkumais. Apeliacinės instancijos teismas gali ištaisyti visas klaidas, padarytas nustatant faktines bylos aplinkybes ir taikant įstatymus, įskaitant ir pirmosios instancijos teismo padarytas nuosprendžio surašymo klaidas.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad iš apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio matyti, jog bylą išnagrinėjusio pirmosios instancijos teismo šališkumas grindžiamas vien apkaltinamojo nuosprendžio surašymo trūkumais ir netinkama jo motyvacija. Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad nuosprendžio nustatomojoje dalyje nurodytos ne įrodyta pripažintos nuteistojo nusikalstamos veikos aplinkybės, kaip to reikalaujama baudžiamojo proceso įstatyme, o kaltinimo, dėl kurio byla buvo perduota nagrinėti teisme, esmė. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, pirmosios instancijos teismo tendencingumą ir nusistatymą prieš kaltinamąjį patvirtina ir tai, kad, atlikęs įrodymų vertinimą, teismas paneigė visas esmines nuteistajam pareikštame kaltinime nurodytas nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, priežastis ir motyvus, tačiau, nepaisydamas to, priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, tokio sprendimo tinkamai neargumentuodamas, remdamasis tik selektyviai ir tendencingai parinktais liudytojų parodymais bei byloje užfiksuotais jų tarpusavio pokalbiais.

Teisėjų kolegija konstatavo, kad nurodyti apeliacinės instancijos teismo nustatyti BPK pažeidimai savaime nesudaro pagrindo konstatuoti bylą išnagrinėjusio pirmosios instancijos teismo šališkumą. Šiame kontekste kasacinis teismas pabrėžė tai, kad apeliacinės instancijos teismas turi įgaliojimus iš esmės nagrinėti bylą, todėl tokie pažeidimai ir jų sukelti padariniai gali būti ištaisyti šiam teismui pakeičiant pirmosios instancijos teismo nuosprendį (BPK 328 straipsnyje nustatytais pagrindais) arba priimant naują nuosprendį (BPK 329 straipsnio 4 punktas). Kasacinio teismo vertinimu, apeliacinės instancijos teismo nutartyje nenurodyta jokių kitų argumentų dėl kaltinamojo teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą, nustatytos BPK 44 straipsnio 5 dalyje ir BPK 58 straipsnyje, pažeidimo. Be to, ir proceso dalyviai, nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, nereiškė abejonų dėl bylą išnagrinėjusio pirmosios instancijos teismo nešališkumo.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija nusprendė, kad, priėmus nutartį panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti šiam teismui, apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunkčio nuostatas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-387/2022

III. CIVILINĖS BYLOS

Asmenys

Dėl Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkto taikymo ir ieškovės teisių gynbos priemonių tinkamumo

Ieškovė (asociacija) ginčijo su atsakovais sudarytas autorines sutartis, teigdama, kad šios pažeidė Asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punktą, ir prašė pripažinti šias sutartis

neteisetomis ir negaliojančiomis nuo jų sudarymo momento bei taikyti restituciją, priteisiant ieškovei iš atsakovų pinigines sumas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad Asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkte nustatytos teisės normos tikslas yra asociacijos interesų apsauga. Šioje teisės normoje įtvirtintas draudimas laikytinas imperatyviu, t. y. draudžiantis sudaryti prekių ir paslaugų pirkimo sandorius, kurių kaina yra akivaizdžiai per didelė, išskyrus įstatyme nustatytą išimtį. Siekiant įvertinti, ar kaina nėra akivaizdžiai per didelė, visų pirma, turėtų būti vertinama, kokia galėtų būti įprasta, protinga perkamų prekių ar paslaugų kaina rinkoje. Vertinant sandorio dėl prekių ar paslaugų pirkimo kainą, turėtų būti taikomas ir bendrasis atidaus, apdairaus bei rūpestingo asmens (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartas. Toks elgesio standartas reiškia, kad asociacija kaip viešasis juridinis asmuo neturi teisės sudaryti sandorių, kurie yra aiškiai neprotingi, neatitinka įprastos prekių ir paslaugų sandorio kainos rinkoje ir tokio sandorio apdairus ir protingas asmuo įprastai nebūtų sudaręs.

Sprenddamas dėl Asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkte įtvirtinto imperatyvaus reikalavimo ignoravimu pažeistos asociacijos teisės gynbos būdo, kasacinis teismas nurodė, jog šioje normoje įtvirtintas teisinis reguliavimas yra siejamas tik su vienintele pirkimo–pardavimo sutarties sąlyga – per didelė kaina, tai reiškia, kad sandoris yra neteisėtas tik tiek, kiek jo kaina yra akivaizdžiai per didelė. Todėl sandoris, kurį asociacija galimai sudarė už akivaizdžiai per didelę kainą, savaime nėra niekinis. Dėl to kasacinis teismas padarė išvadą, kad Asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkte įtvirtinto imperatyvaus reikalavimo pažeidimas sudarant sandorį nėra pagrindas vertinti tokį sandorį kaip niekinį ir taikyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.80 straipsnyje nustatytas teises pasekmes.

Dėl Asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkto pažeidimo tinkamas teisių gynimo būdas gali būti reikalavimas priteisti iš neteisėtus veiksmus atlikusių asmenų kainos dalį, dėl kurios sumokėjimo sandorio kaina vertintina kaip akivaizdžiai per didelė. Toks reikalavimas yra tinkama ir proporcinga pažeistų teisių gynbos priemonė. Tačiau kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjamu atveju ieškovė savo teises gynė reikšdama reikalavimą tik pripažinti sutartis negaliojančiomis ir taikyti restituciją, o toks ieškovės pasirinktas gynbos būdas neatitinka Asociacijų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies 7 punkto tikslų. Dėl to apeliacinės instancijos teismo nutartis palikta nepakeista.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-56-403/2022

Dėl asociacijos nario pažeistų teisių gynimo

Ieškovas prašė pripažinti, kad atsakovas medžiotojų ir žvejų klubas pažeidė jo, kaip šios asociacijos nario, teises (nepateikdamas informacijos apie klubo veiklą, neįrašydamas į medžioklės lapus ir neleidęs medžioti, neleidęs dalyvauti visuotiniuose klubo narių susirinkimuose), įpareigoti atsakovą užtikrinti ieškovo teisę dalyvauti atsakovo visuotiniuose narių susirinkimuose bei teisę medžioti atsakovo naudojamame medžioklės plotų vienetu. Pirmosios instancijos teismas patenkino ieškinio dalį, o apeliacinės instancijos teismas ieškinį patenkino visiškai.

Kasacinis teismas konstatavo, kad ieškovas pasirinko du skirtingus savo pažeistų civilinių teisių gynbos būdus – pripažinimą, kad atsakovas pažeidė jo, kaip asociacijos nario, teises, ir kelio teisę pažeidžiantiems veiksams užkirtimą.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad pažeistų teisių ir neteisėtų veiksmų konstatavimas, neprašant CK 1.138 straipsnyje nurodytais būdais pažeistų teisių pašalinimo, materialinio teisinio rezultato nesukuria, todėl ieškinio reikalavimai pripažinti ieškovo, kaip asociacijos nario, teises negali būti nagrinėjami teisme kaip savarankiški reikalavimai. Tačiau, net ir nutraukęs civilinę bylą dėl šių ieškinio reikalavimų, kasacinis teismas nurodė, kad jų faktinį pagrindą sudarančios aplinkybės turėjo teisinę reikšmę sprendžiant dėl kitų reikalavimų – užkirsti kelią teisę pažeidžiantiems veiksams – pagrįstumo.

Kai prevenciniu ieškiniu asmuo pasirenka CK 1.138 straipsnio 3 punkte įtvirtintą pažeistų teisių gynimo būdą, siekdamas užkirsti kelią teisę pažeidžiantiems veiksams, įrodinėjimo dalyką sudaro faktinių aplinkybių, kad ieškovo atžvilgiu buvo atliekami jo teises pažeidžiantys veiksmai ir realus pavojus, kad jie ateityje bus tęsiami, įrodinėjimas. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškovas ieškinio

reikalavimais užtikrinti jo teises siekė jam, kaip asociacijos nariui, įstatymu ir asociacijos įstatais nustatytų teisių dalyvauti atsakovo visuotiniuose narių susirinkimuose ir klubo organizuojamose medžioklėse tinkamo įgyvendinimo, užkertant kelią atsakovo neteisėtų veiksmų ateityje atlikimui, kasacinis teismas padarė išvadą, kad pagal įrodinėjimo dalyką ieškovo, kaip asociacijos nario, pakartotinius teisių pažeidimus sudarančios faktinės aplinkybės, kuriomis jis grindė savo reikalavimus dėl pažeistų teisių konstatavimo, sudaro jo reikalavimų užtikrinti teises faktinį pagrindą. Todėl nors reikalavimai dėl pažeistų teisių konstatavimo negalėjo būti pareikšti kaip savarankiški reikalavimai, tačiau jų faktinį pagrindą sudarančiomis aplinkybėmis buvo grindžiamas prevencinių ieškinio reikalavimų, kuriais buvo siekiama užkirsti kelią teisę pažeidžiantiems veiksams, faktinis pagrindas.

Kasacinis teismas, įvertinęs pasikartojančius ieškovo, kaip asociacijos nario, teisių pažeidimus, nesant teisinių prielaidų jo teisių ribojimui, taip pat realią grėsmę, kad tokie pažeidimai bus daromi ateityje ir nėra kitų efektyvių ieškovo pažeistų teisių gynimo būdų, pripažino ieškovo pasirinktą CK 1.138 straipsnio 3 punkte nustatytą pažeistų teisių gynimo būdą teisėtu ir tenkino ieškinio reikalavimus įpareigoti atsakovą užtikrinti ieškovo teisę dalyvauti atsakovo visuotiniuose narių susirinkimuose bei teisę medžioti atsakovo naudojamame medžioklės plotų vienetė.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas nutraukė civilinės bylos dalį, kuria ieškovas prašė pripažinti, kad atsakovas pažeidė jo, kaip asociacijos nario, teises, o kitą apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį paliko nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-64-421/2022

Šeimos teisė

Dėl laikino tėvų valdžios apribojimo sąlygų

Ieškovai prašė panaikinti laikiną tėvų valdžios apribojimą nepilnamečiams vaikams ir nustatyti vaikų gyvenamąją vietą su jais, panaikinti vaikams iš ieškovų priteistą išlaikymą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė. Kasacinį skundą padavus tik ieškovei, kasacinis teismas sprendė tik dėl vaikų motinos valdžios laikino apribojimo panaikinimo.

Kasacinis teismas pažymėjo, jog, teismui sprendžiant dėl galimybės panaikinti tėvų valdžios apribojimą, būtina dėl kiekvieno iš tėvų atskirai nustatyti tėvo ir motinos elgesį, jo pasikeitimą po vaikų atskyrimo, ne apibendrintai daryti išvadas dėl tėvų (ne)pasirengimo prisiimti ir vykdyti tėvų teises ir pareigas, o remtis nustatytomis aplinkybėmis, konkrečiais duomenimis, rodančiais tai, ar padarė ir kokią pažangą kiekvienas iš tėvų tam, kad galėtų auklėti vaikus, jais rūpintis. Vaikų tėvas ir motina yra asmeniškai atsakingi už vaikus, todėl teismas, spręsdamas tėvų valdžios apribojimo panaikinimo klausimą, turėtų tirti ir vertinti įrodymus kiekvieno iš tėvų atžvilgiu bei konkrečiai pasisakyti apie kiekvieną iš tėvų. Nagrinėjamu atveju byla nagrinėję teismai, apibendrintai spręsdami dėl abiejų tėvų, nekonkretizavo ir neindividualizavo motinos padėties, jos elgesio pasikeitimų nuo tada, kai buvo apribota tėvų valdžia.

Kasacinis teismas nurodė, kad tėvų elgesys turi pasikeisti ne epizodiškai, bet teigiami pokyčiai turi būti stabilūs ir apimti visas sritis: rūpinimąsi vaikų sveikata, auklėjimą, bendravimą su pedagogais, alkoholio vartojimo problemų sprendimą, švarios ir tvarkingos namų aplinkos sukūrimą ir t. t. Teismai, nustatydami motinos elgesio pasikeitimą, turi iširti ir įvertinti, ar tokį elgesio pasikeitimą rodo nuolatiniai, pasikartojantys veiksmai, atskleidžiantys rūpinimąsi šeimos poreikiais, reikalais, ir ar toks pasikeitimas yra tvarus. Esant poreikiui teismas turi teisę spręsti dėl teismo ekspertizės dėl motinos emocinės brandos, gebėjimų ir motyvacijos, susijusios su vaikų auginimo, priklausomybės problemomis, įvertinimo paskyrimo. Tačiau šioje byloje teismai nesiaiškino, netyrė ir nevertino, ar tai, kad nuo tėvų valdžios apribojimo praėjus dvejiems metams nefiksuota tėvų tarpusavio konfliktų ir nėra neigiamų motiną charakterizuojančių duomenų, rodo motinos pažangą, elgesio pasikeitimą, ar motina savo veiksmais rodo tam tikrą brandą ir atsakomybę. Taip pat teismai netyrė ir nevertino, ar tai, kad byloje nėra duomenų apie tai, jog tėvai netinkamai augintų dukterį (kurios atžvilgiu tėvų valdžia nėra apribota), negalėtų rodyti jų galėjimo auklėti šį vaiką ir

potencialaus galėjimo auklėti kitus turimus vaikus. Kita vertus, teismai netyrė ir nevertino motinos požiūrio ir elgesio ir dėl kitų dviejų vaikų, dėl kurių ieškovės, motinos, valdžia taip pat yra laikinai apribota, nors nagrinėjamoje byloje ji ir nereiškė reikalavimo panaikinti šio valdžios apribojimo. Teismai taip pat nepasisakė dėl byloje nurodytos aplinkybės, kad motina, mirus seneliui, ketina priimti palikimą ir taip įgyti nuosavybės teises į dalį namo, kuriame galės gyventi kartu su vaikais, ir šios aplinkybės realumo netyrė.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad teismas, sprenddamas, ar yra pagrindas panaikinti motinos valdžios apribojimą, turi įvertinti ir motinos galimybes įgyvendinti savo kaip motinos valdžią vaikų atžvilgiu valstybės institucijoms motinai suteikiant reikiamą pagalbą ir patarimus. Nagrinėjamoje byloje teismai netyrė, ar socialinės tarnybos veikė dėdamos pastangas suteikti ieškovams deramą pagalbą, ar jos informavo ir kada ieškovus apie galimybę išsinuomoti didesnę butą ar gauti savivaldybės socialinį būstą, įsidarbinti, gauti socialines pašalpas nepasiturintiems asmenims, gauti maisto davinius ir daiktus per savivaldybės seniūniją, nevyriausybinės organizacijas, ar teikė patarimus dėl kasdienių buitės rūpesčių. Teismai turėtų įvertinti, ar motinos galėjimo auginti vaikus kliūtys nulemtos jos pačios negebėjimo ar nenoro suteikti vaikui reikalingą rūpinimąsi, ar materialinio nepritekliaus, kurį galima palengvinti gavus atitinkamą finansinę ir socialinę paramą ir konsultacijas.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas konstatavo, kad bylos esmė nebuvo atskleista, todėl panaikino pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų dalis, kuriomis atmetas ieškinio reikalavimas panaikinti motinos valdžios apribojimą nepilnamečiams vaikams, ir šią bylos dalį perdavė iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-194-1075/2022

Dėl tėvų valdžios apribojimo bei apeliacinės instancijos teismo pareigos tinkamai motyvuoti nutartį

Ieškovė (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba) prašė teismo neterminuotai apriboti atsakovams tėvo ir motinos valdžią nepilnamečiam vaikui, priteisti iš atsakovų išlaikymą sūnui. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas patenkino. Kasacinį skundą padavus tik atsakovui, kasacinis teismas sprendė tik dėl vaiko tėvo valdžios neterminuoto apribojimo.

Kasacinio teismo vertinimu, apeliacinės instancijos teismo sprendime nebuvo atskleistos aplinkybės, būtinos CK 3.180 straipsniui taikyti. Byloje nustatyta, jog vaikas jau apie ketverius metus nebegyvena su tėvu, todėl tėvo ir sūnaus atitolimas ir atsakovo nepakankamas rūpinimasis sūnumi gali būti pagrįstas šia aplinkybe ir (ar) kitomis su tuo susijusiomis priežastimis. Byloje nustatyta, kad tėvas palaiko ryšį su sūnumi ir siekia rūpintis juo, įsidarbino, reiškia norą, kad sūnus apsigyventų jo bute. Byloje akcentuotas atsakovo alkoholio vartojimas, šios problemos neigimas, tačiau neatskleistas šios problemos mastas dabartiniu metu ir galimas žalingas poveikis sūnaus interesams tokiu atveju, jei vaikas apsigyventų kartu su tėvu, nenustatyta, ar tokiu atveju būtų pažeidžiama vaiko teisė augti saugioje aplinkoje. Vaiko atskyrimas nuo šeimos turi būti proporcinga priemonė, derinant vaiko teisę augti saugioje aplinkoje ir vaiko teisę būti ugdomam tėvų šeimoje.

Taigi kasacinis teismas nurodė, kad teismo sprendimas neterminuotai apriboti tėvo valdžią turi būti priimtas byloje nustačius, kokie tėvo veiksmai buvo ar turėjo būti (bet nebuvo) atlikti, ar tai buvo pavieniai ar nuolat pasikartojantys veiksmai, kaip buvo pažeisti vaiko interesai, ar yra tėvo kaltė dėl neatliktų (nepakankamai atliktų) pareigų. Tam, kad išsiaiškintų nurodytas aplinkybes, teismas turi įvertinti visus byloje esančius įrodymus (jei būtina, pareikalauti įrodymų papildomai) ir individualiai nustatyti, kas vaikui artimiausiu metu yra naudingiausia.

Taip pat kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai nemotyvavo priimto sprendimo. Konstatavęs esant pagrindą neterminuotai apriboti abiejų tėvų valdžią sūnui, apeliacinės instancijos teismas turėjo atlikti ne tik atsakovės veiksmų (neveikimo), bet išsamų atsakovo ir visos šeimos situacijos tyrimą, išnagrinėti visus veiksnius, atlikti proporcingą ir pagrįstą kiekvieno asmens atitinkamų interesų vertinimą, siekdamas nustatyti, koks sprendimas būtų geriausias vaikui. Nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas turėjo nustatyti ir įvertinti

faktines aplinkybes, kurios yra reikšmingos sprendžiant dėl atsakovo atliktų (neatliktų) veiksmų, įgyvendinant tėvo valdžią, priešingumo vaiko interesams, tarp jų – galbūt pažeidžiamus vaiko interesus ir pažeidimų pobūdį, ir spręsti, ar konkrečiu atveju yra pagrindas neterminuotai apriboti atsakovo kaip tėvo valdžią sūnui. Taigi skundžiamo sprendimo motyvuojamojoje dalyje neatsakyta į pagrindinius (esminius) bylos faktinius ir teisinius aspektus ir dėl to byla galėjo būti išspręsta neteisingai.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas panaikino apeliacinės instancijos teismo sprendimo dalį, kuria neterminuotai apribota atsakovo tėvo valdžia nepilnamečiam sūnui ir priteistas išlaikymas, ir šią bylos dalį perdavė iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-182-781/2022

Daiktinė teisė

Dėl neteisėto nesąžiningo valdytojo patirtų būtinųjų išlaidų atlyginimo

Ieškovė prašė priteisti iš atsakovo išlaidas už automobilio remontą (variklio pakeitimą). Ginčo automobilis iš ieškovės, kaip nesąžiningos valdytojos, atsakovo buvo išreikalautas vindikacinio ieškinio pagrindu kitoje byloje, nesprendus daikto remonto išlaidų atlyginimo klausimo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Atsiskaitymai tarp savininko ir neteisėto daikto valdytojo vykdomi CK 4.97 straipsnio nustatytais sąlygomis. Atsiskaitymų tarp neteisėto valdytojo ir išreikalavusio daiktą savininko apimtį lemia neteisėto valdytojo sąžiningumas ar nesąžiningumas. Vykdamas atsiskaitymus grąžinant daiktą iš neteisėto valdymo, svarbu įvertinti ne tik valdytojo sąžiningumo (nesąžiningumo) faktą, bet ir nustatyti, ar įstatymų leidėjas, CK 4.97 straipsnyje reglamentuodamas tokius atsiskaitymus, susiejo juos su priešpriešinėmis daikto savininko ir buvusio daikto valdytojo teisėmis ir pareigomis.

Kasacinis teismas nurodė, kad įstatymų leidėjas, CK 4.97 straipsnio 1 ir 2 dalyse apibrėždamas daikto savininko ir buvusio daikto valdytojo teisę reikšti tarpusavio priešpriešinius reikalavimus, nustatė laiko tarpą, už kurį daikto savininkas ir buvęs daikto valdytojas gali reikalauti atsiskaityti. CK 4.97 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata patvirtina, kad neteisėtas nesąžiningas valdytojas turi teisę reikalauti visą neteisėto valdymo laikotarpį padarytų dėl daikto būtinųjų išlaidų atlyginimo, kurių nepadengė iš daikto gautos pajamos. Taigi nagrinėjamoje byloje pirmiausia turėjo būti nustatyta, ar ieškovės nurodytos automobilio variklio keitimo ir su tuo susijusios išlaidos laikytinos būtinomis CK 4.97 straipsnio 2 dalies prasme, ir tik tada vertinti, ar jos patenka į tą laikotarpį, už kurį tokių išlaidų galima reikalauti, ir ar jos neturėtų būti vertinamos kaip padengtos iš daikto gautomis pajamomis.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad CK 4.97 straipsnis nepateikia vertinamųjų kriterijų, kuriais remiantis galėtų būti nustatytos daiktui būtinos išlaidos. Tačiau CK 4.10 straipsnyje įtvirtinta daikto išlaidų samprata. Pagal šio straipsnio 1 dalį daikto išlaidos skirstomos į įprastines ir ypatingąsias.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad parduodant automobilį ieškovei buvo visiškai akivaizdu, jog automobilis negali būti naudojamas pagal paskirtį – jis buvo be variklio. Daikto vertės padidėjimas neturėtų būti esminis kriterijus, pagal kurį sprendžiama apie išlaidų pobūdį. Toks kriterijus yra poreikis (būtinumas), vertinant jį siekiamo tikslo aspektu, atlikti su daiktu susijusius tam tikrus darbus, kitus veiksmus, už kuriuos atlyginant patiriamos išlaidos. Kasacinio teismo vertinimu, sprendžiant, ar išlaidos yra būtinosios (įprastinės), ar ypatingosios, lemiamą reikšmę turi jų paskirtis, vertinant šias išlaidas patyrusio asmens tikslo, dėl kurio tokios išlaidos buvo patirtos, aspektu. Nagrinėjamu atveju automobilio, kuris buvo įsigytas be variklio, vertės pakėlimas įdedant variklį ir atliekant kitus susijusius darbus, laikytinas ypatingosiomis išlaidomis, kadangi atsižvelgiant į ieškovės vykdomas ūkinės veiklos, kuri susijusi su naudotų automobilių perpardavimu, tikslus, ieškovė, įdedama variklį ir atlikdama kitus darbus, turėjo tikslą padidinti automobilio vertę, kad ji pardavusi gautų naudos, t. y. padidinti iš daikto gaunamas pajamas.

Kasacinio teismo vertinimu, nagrinėjamoje byloje ieškovės patirtos automobilio variklio keitimo ir su tuo susijusios išlaidos nelaikytinos būtinosiomis ir atitinkamai priskirtinos ypatingosioms išlaidoms. Ieškovės patirtos tokio pobūdžio išlaidos CK 4.34 straipsnio prasme laikytinos daikto pagerinimu ir atitinkamai neteisėtam nesąžiningam valdytojui tokios išlaidos CK 4.97 straipsnio 2 dalies pagrindu negali būti atlyginamos.

Taigi kasacinis teismas konstatavo, kad teismai, nors ir netinkamai aiškindami materialiosios teisės normas, priėmė iš esmės pagrįstą sprendimą, kurį pakeisti nėra pagrindo. Taip pat kasacinis teismas nurodė, kad pateiktas išaiškinimas dėl daiktinės teisės normų, nustatančių atsiskaitymą gražinant daiktą iš neteisėto nesąžiningo valdymo, nėra kliūtis ieškovei savo pažeistas teises ginti prievoliųjų teisių gynimo būdais, atitinkamai nukreipiant reikalavimus į pripažintos negaliojančia automobilio pirkimo–pardavimo sutarties šalį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-71-943/2022

Dėl atidalijimo iš bendrosios dalinės nuosavybės

Ieškovas (juridinis asmuo) prašė teismo atidalyti iš bendrosios dalinės nuosavybės su atsakovais žemės sklypą, iš atsakovų priteisiant ieškovui žemės sklypo dalis, o atsakovams iš ieškovo – piniginę kompensaciją už jam atitenkančias atsakovų nekilnojamojo turto dalis. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tenkino ieškinio dalį.

Atidalijimas iš bendrosios dalinės nuosavybės yra vienas iš bendrosios dalinės nuosavybės teisės įgyvendinimo būdų. Asmeniui, siekiančiam įgyvendinti įstatymo suteiktą teisę atidalyti jo dalį iš bendrosios dalinės nuosavybės, kitų bendraturčių sutikimo dėl atidalijimo nereikia, reikalaujama suderinti tik atidalijimo būdą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad atsidalijimo teisė, priešingai nei atidalijimo būdo pasirinkimo teisė, yra absoliuti. Tuo tarpu atidalijimo būdas, įgyvendinant atidalijimo teisę, turi būti parinktas toks, kuris atitiktų CK 4.80 straipsnio 2 dalyje nurodytus ir kasacinio teismo praktikoje suformuluotus reikalavimus. Pagal CK 4.80 straipsnio 2 dalies nuostatas, jeigu nesusitariama dėl atidalijimo būdo, tai pagal bet kurio bendraturčio ieškinį daiktas padalijamas natūra kiek galima be neproporcingos žalos jo paskirčiai; kitais atvejais vienas ar keli iš atidalijamų bendraturčių gauna kompensaciją pinigais. Taigi, bendraturčių nesutarimus dėl atidalijimo iš bendrosios dalinės nuosavybės teisės sprendžiantis teismas iš esmės yra apribotas juos išspręsti dviem būdais – padalydamas daiktą natūra arba priteisdamas kompensaciją pinigais.

Ieškovas kasaciniame skunde, be kita ko, argumentavo, kad nors šiai bylai teisingai išnagrinėti buvo itin svarbus CK 4.80 straipsnio 2 dalies taikymas, pirmosios instancijos teismas šią teisės normą tik paminėjo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, kuria remdamasis atmetė ieškinį, kontekste. Kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjamu atveju dėl ieškovo reikalavimo pagrįstumo turi būti sprendžiama vadovaujantis aktualiomis nacionalinės teisės normomis, įtvirtinančiomis pakankamą nuosavybės teisės apsaugą, šios teisės gynimo priemonės, ir kasacinio teismo praktikoje pateiktais šių normų išaiškinimais.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad ieškovas nuosekliai argumentavo, jog negalima padalyti žemės sklypo natūra be neproporcingos žalos daikto paskirčiai, pateikė atitinkamus įrodymus, tačiau šių įrodymų teismas netyrė, dėl jų nepasisakė, todėl padarė bylos duomenimis nepagrįstą išvadą, kad ieškovas gali atsidalyti jam priklausančią žemės sklypo dalį be neproporcingos žalos sklypo paskirčiai. Todėl kasacinis teismas padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo šiai bylai teisingai išnagrinėti aktualių kasacinio teismo išaiškinimų, netinkamai taikė CK 4.80 straipsnio 1, 2 dalių nuostatas; ignoravo bendraturčio atsidalijimo iš bendrosios dalinės nuosavybės teisės absoliutumą, iš esmės neištyrė, ar šiuo atveju galimas žemės sklypo atidalijimas natūra, ar tam nėra objektyvių kliūčių, ar tai techniškai ir teisiškai įmanoma, taip pat tinkamai nemotyvavo savo sprendimo. Dėl nurodytų priežasčių apeliacinės instancijos teismo nutartis panaikinta ir byla šiam teismui perduota nagrinėti iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-38-611/2022

Sutarčių teisė

Dėl nenugalimos jėgos ir sutarties vykdymo esminio suvaržymo institutų santykio, kai neįmanomumas nėra objektyvaus pobūdžio; dėl nuomininkės, besiginančios nenugalimos jėgos aplinkybėmis, teisės vienašališkai nutraukti sutartį

Ieškovė (nuomotoja) prašė priteisti iš atsakovės (nuomininkės) baudą neteisėtai vienašališkai nutraukus negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį bei skolą už patalpų nuomą. Atsakovė priešieškiniu prašė priteisti iš ieškovės nepanaudoto depozito dalį. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė, dalį priešieškinių patenkino.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nors ankstesnėje sutarčių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje neįmanomumo laipsnis buvo laikomas esminiu kriterijumi, kuriuo remiantis buvo atibojami nenugalimos jėgos (pranc. *force majeure*) ir sutarties vykdymo iš esmės pasikeitus aplinkybėms (lot. *rebus sic stantibus*) institutai, tačiau, nepaisant šio kriterijaus svarbumo, jis negali būti laikomas lemiamu. Turi būti vertinamas ne tik pats sutarties vykdymo neįmanomumo laipsnis, bet ir sutarties šalių interesai. Taikant aptariamus institutus, yra siekiama skirtingų tikslų ir jie sukelia nevienodus teisinius padarinius.

Kasacinis teismas nurodė, kad tuo atveju, kai nenugalima jėga yra nuolatinio pobūdžio, sutartinės prievolės pasibaigia CK 6.127 straipsnio 1 dalies pagrindu. Jeigu nenugalima jėga yra laikina, tai sutartinės prievolės pačios savaime nepasibaigia, o sutarties šalis, besiginanti šiomis aplinkybėmis, atleidžiama nuo atsakomybės tik tokiam laikotarpiui, kuris yra protingas atsižvelgiant į tos aplinkybės įtaką sutarties įvykdymui (CK 6.212 straipsnio 2 dalis). Laikinojo *force majeure* atveju šalis, besiginanti šiomis aplinkybėmis, yra laikinai atleidžiama ne tik nuo sutartinės atsakomybės, bet ir nuo sutarties vykdymo. Taikant CK 6.204 straipsnyje įtvirtintą *rebus sic stantibus*, visų pirma yra siekiama inicijuoti derybas dėl sutarties pakeitimo. Tokiu atveju kita šalis turi pareigą dalyvauti derybose. Taigi, tiek esant laikinojo *force majeure* aplinkybėms, tiek sutarties vykdymo esminiam suvaržymui, sutartiniai santykiai nepasibaigia. Nenugalimos jėgos aplinkybių atveju automatiškai sustabdomas sutartinių įsipareigojimų vykdymas ir jomis besiginanti šalis atleidžiama nuo sutartinės atsakomybės. Tuo tarpu jeigu šalis ginasi naudodama esminio sutarties vykdymo suvaržymo savigynos būdą, tokiu atveju pradedamos privalomos šalių derybos dėl sutarties pakeitimo, kurios gali baigtis teismo intervencija į sutartinius santykius. Tačiau šio savigynos būdo naudojimas savaime nestabdo ir nesuteikia teisės nukentėjusiai šaliai sustabdyti sutarties vykdymą (CK 6.204 straipsnio 3 dalis).

Kasacinis teismas pažymėjo, kad, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant dėl nenugalimos jėgos ar sutarties vykdymo esminio suvaržymo institutų taikymo, būtina atsižvelgti ne tik į patį neįmanomumo laipsnį, bet ir į nukentėjusios šalies pasirinktą savigynos būdą, taip pat ir į kitos šalies interesus. Taikant šiuos savigynos būdus neturi būti pažeista sutarties šalių tarpusavio interesų pusiausvyra. Nenugalima jėga negali būti naudojama kaip pretekstas nepagrįstai sustabdyti sutarties vykdymą ar būti atleistam nuo sutartinės atsakomybės. Dėl to teismai, vertindami šių savigynos būdų pagrįstumą, kai ginčijamas jų taikymo teisėtumas teisme, turi atsižvelgti į minėtas aplinkybes ir konkrečioje situacijoje įvertinti, kurio iš šių būdų taikymas yra adekvatus kiekvienu konkrečiu atveju. Taigi objektyvus neįmanomumas nėra visais atvejais tinkamas kriterijus atriboti nenugalimos jėgos ir esminio sutarties vykdymo suvaržymo aplinkybes, nes galimos faktinės situacijos, kai šios aplinkybės sutampa.

Kasacinio teismo praktikoje ne kartą konstatuota, kad nenugalimos jėgos aplinkybes kvalifikuoja tokių požymių visuma: 1) aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti; 2) dėl susidariusių aplinkybių sutarties objektyviai negalima įvykdyti; 3) šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio; 4) šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų padarinių atsiradimo rizikos. Kasacinis teismas konstatavo, kad COVID-19 pandemijos kontekste antrasis nenugalimos jėgos kriterijus papildytinas aiškinimu, kad nenugalima jėga laikomi ne tik objektyvaus neįmanomumo atvejai, bet ir kitos išorinių veiksnių nulemtos neįmanomumo atmainos, kurios pripažįstamos šiuolaikinėje sutarčių teisėje,

pavyzdžiui, sutarties vykdymo ekonominis (praktinis) neįmanomumas, sutarties tikslo žlugimas (frustracija).

Kasacinis teismas pažymėjo, kad pandemija ar jai suvaldyti pasitelktos priemonės pačios savaime negali būti laikomos nei nenugalimos jėgos, nei sutarties vykdymo esminio suvaržymo aplinkybėmis. Todėl pandemijos ar jos valdymo priemonių poveikį reikia vertinti individualiai kiekvienų sutartinių teisinių santykių atžvilgiu. Nagrinėjamoje byloje kasacinis teismas sutiko su teismų išvada, kad atsakovės veikla buvo apribota karantino metu. Nors draudimas prekiauti akiniais nuo saulės neužkerta kelio nuomotis patalpas ar mokėti nuomos mokesčių, vis dėlto šiuo atveju yra laikinai žlugdomas sutarties tikslas. Sutarties tikslo žlugimas gali būti laikoma viena iš sutarties vykdymo neįmanomumo ar esminio suvaržymo atmainų. Siekiant ją taikyti *force majeure* ar *rebus sic stantibus* atveju, reikia ne tik įrodyti vertinamuosius šių institutų kriterijus, bet ir pagrįsti, kad sutarties sudarymo metu šalims buvo žinomas ir suprantamas sutarties sudarymo tikslas, o negalėjimas jo pasiekti daro sutartį beprasmę.

Kasacinis teismas nurodė, kad jeigu sutarties tikslas siejamas su komercinės veiklos vykdymu, tokios komercinės veiklos laikinas apribojimas žlugdo sutarties tikslą. Laikinas sutarties tikslo žlugimas gali būti priskirtas tiek prie laikinos nenugalimos jėgos atveju, tiek prie sutarties vykdymo esminio suvaržymo. Dėl to, nesant galimybės vykdyti veiklos išsinuomotose komercinėse patalpose, nukentėjusi šalis turi teisę gintis nenugalimos jėgos aplinkybėmis, jeigu yra nustatomas jų egzistavimo sąlygų visetas. Nagrinėjamo atveju nustatęs visas nenugalimos jėgos aplinkybės egzistavimo sąlygas ir pripažinęs, kad ne tik objektyvus neįmanomumas patenka į *force majeure* sampratą, kasacinis teismas laikė, kad egzistavo atsakovės laikiną sutarties nevykdymą pateisinančios aplinkybės.

Tačiau kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad įstatyme šaliai, besiremiančiai nenugalimos jėgos aplinkybėmis, neįtvirtinta teisė dėl to vienašališkai nutraukti sutartį. Todėl susitarimas, nustatantis tokią šios šalies teisę, turi būti aiškus ir nedviprasmiškas. Vertindamas ginčo šalių sutartyje nustatytą taisyklę, pagal kurią nuomininkė turi teisę nutraukti šią sutartį prieš terminą, nesikreipdama į teismą, jei patalpos dėl aplinkybių, už kurias nuomininkė neatsako, pasidaro nebetinkamos naudoti šios nuomos tikslams, kasacinis teismas nurodė, kad ji negali būti aiškinama kaip taikytina *force majeure* atvejais. Minėta sutarties nuostata savo esme atitinka CK 6.498 straipsnio 2 punkte įtvirtintą bendrąją nuomininko teisę nutraukti sutartį, o nurodyta CK nuostata sietina su nuomotojo kalte, t. y. taikytina tada, kai daiktas pasidaro netinkamas naudoti ne dėl nuomininko, o dėl nuomotojo kaltės. Vadovaudamasis protingo trečiojo asmens standartu ir sistemiškai vertindamas sutarties nuostatas, kasacinis teismas padarė išvadą, kad šalys *force majeure* atveju nenustatė atsakovės teisės vienašališkai nutraukti sutartį, todėl atsakovės vienašalis sutarties nutraukimas dėl *force majeure* aplinkybių buvo neteisėtas. Dėl to kasacinis teismas nurodė, kad turi būti taikoma sutartyje nustatyta bauda, nuomininkei neteisėtai prieš terminą nutraukus sutartį.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas pakeitė teismų priimtus procesinius sprendimus, tenkindamas dalį ieškinio ir dalį priešieškinio.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-313/2022

Civilinė atsakomybė

Dėl tėvų (globėjų) atsakomybės už nepilnamečių iki keturiolikos metų padarytą žalą

Ieškovai ieškiniu prašė priteisti iš atsakovų (nepilnamečio atstovų pagal įstatymą (tėvų)) solidariai mažametei savo dukteriai neturtinės žalos atlyginimą, taip pat neturtinės žalos atlyginimą priteisti kiekvienam ieškovui. Byloje nustatyta, kad atsakovų sūnus pieštuku sužalojo ieškovo dukteriai, viešėjusiai pas atsakovus, akį. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, o apeliacinės instancijos teismas – atmetė.

Pagal CK 6.275 straipsnio 1 dalį už nepilnamečio iki keturiolikos metų padarytą žalą atsako jo tėvai ar globėjai, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Įstatymų leidėjas, nustatydamas atsakomybę už nepilnamečių iki keturiolikos metų padarytą žalą, nenustatė minimalios žalą

padariusio nepilnamečio amžiaus ribos, tačiau, kasacinio teismo vertinimu, vaiko amžius yra reikšmingas vertinant, ar jo tėvai tinkamai vykdė savo pareigas vaikui.

Tėvų civilinė atsakomybė už nepilnamečių iki keturiolikos metų padarytą žalą atsiranda esant jų kaltei. Tėvų kaltė, skirtingai nei kitos civilinės atsakomybės sąlygos, yra preziumuojama (CK 6.248 straipsnio 1 dalis). Ši įstatyme įtvirtinta prezumpcija lemia ir įrodinėjimo naštos paskirstymo ypatumus, todėl tai, kad nėra jų kaltės, nagrinėjamu atveju privalo įrodyti atsakovai (nepilnamečio vaiko iki keturiolikos metų tėvai). Tėvų atsakomybės pagrindas yra kalta jų pačių veikla (veikimas ar neveikimas), pasireiškianti neveikimu ar netinkamu, nepakankamu veikimu, t. y. netinkama ir (ar) nepakankama vaiko priežiūra, neatsakingas požiūris į jo auklėjimą, tėvų valdžios nepanaudojimas ar neefektyvus jos panaudojimas, sudaręs sąlygas neteisėtam, žalą sukėlusiam vaiko elgesiui. Todėl tokiose situacijose turėtų būti nustatyta, ar tėvai, kurių nepilnametis vaikas iki keturiolikos metų padarė žalą, netinkamai įgyvendino jiems tenkančias tėvų teises ir pareigas. Sprendžiant dėl netinkamo tėvų pareigų vykdymo turėtų būti vertinama, kokia vaiko priežiūra yra būtina ir kokios priežiūros buvo galima tikėtis individualioje faktinėje situacijoje. Pripažinimas, kad vaiko priežiūra buvo įgyvendinta tinkamai, yra pakankamas tėvų kaltės prezumpcijai pagal CK 6.275 straipsnio 1 dalį paneigti.

Vertinant, ar tėvai tinkamai įgyvendino jiems tenkančias pareigas faktinėje situacijoje, turėtų būti nustatytas situacijos, kurioje buvo padaryta žala, pavojingumas, vertinama, dėl kokių priežasčių tas pavojingumas kilo, kokią įtaką tam padarė ar galėjo padaryti tretieji asmenys. Nuo to gali priklausyti ir vaiko tėvų atsakomybės laipsnis. Skirtingai vertintinos situacijos, kai vaikams yra sudarytos galimybės žaisti pavojingais daiktais (virvėmis, strėlėmis, aštriais, pjaunančiais daiktais ir pan.), ir tais atvejais, kai vaikai žaidžia jų amžių ir išsivystymo lygį atitinkančiais žaislais ar naudojami kitomis priemonėmis. Taip pat svarbu įvertinti vaiko amžių, kuris tiesiogiai yra susijęs su tėvų priežiūros intensyvumu, ir vaiko asmenybės bruožus (paklusnumas ir pan.). Kasacinis teismas konstatavo, kad tokį vertinimo metodą pritaikė apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas, kokiomis priemonėmis (piešti skirtais pieštukais) vaikams buvo leista naudotis, vertindamas šių priemonių panaudojimo galimybes pagal vaikų amžių. Įvertinęs šias aplinkybes apeliacinės instancijos teismas taip pat nustatė, kad visi vaikai buvo saugioje aplinkoje, tiesioginėje atsakovės priežiūroje, atsakovė buvo šalia savo mažamečio sūnaus ir, jį prižiūrėdama, buvo atidi, rūpestinga ir dėmesinga, kiek tai buvo objektyviai įmanoma. Kasacinio teismo vertinimu, apeliacinės instancijos teismo nustatytos faktinės aplinkybės patvirtina, kad atsakovai tėvų valdžią sūnaus atžvilgiu įgyvendino tinkamai. Priešingas aiškinimas sukurtų prielaidas tėvų valdžios įgyvendinimo turinį vaikų atžvilgiu taikyti kaip pernelyg aukštą, kurio normaliomis sąlygomis tėvai neturėtų galimybės pasiekti.

Sprendžiant dėl tėvų pareigos atlyginti nepilnamečio iki keturiolikos metų padarytą žalą turėtų būti nustatytas ne tik priežastinis ryšys tarp nepilnamečio veikimo ar neveikimo ir atsiradusios žalos, bet ir priežastinis ryšys tarp tėvų valdžios netinkamo įgyvendinimo (netinkamo auklėjimo ar nepakankamos priežiūros) ir žalos. Teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys tarp neteisėtų atsakovų veiksmų ir žalos nėra tiesioginis, nes į jį įsiterpia ir nepilnamečio netinkami veiksmai, kurie traktuotini kaip priežastinio ryšio dalis. Kasacinio teismo vertinimu, nagrinėjamoje byloje priežastinis ryšys tarp atsakovų tėvų pareigų netinkamo įgyvendinimo ir jų vaiko padarytos žalos ieškovo dukteriai nenustatytas. Todėl apeliacinės instancijos teismo sprendimas paliktas nepakeistas.

Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad tokioje išimtinėje teisinėje situacijoje, kai pats žalos vaikui faktas neginčytinas, visos bylinėjimosi naštos perkėlimas visa apimtimi jo tėvams, siekusiems tokios žalos atlyginimo, nors teismai ir nepatvirtino atsakovų pareigos atsakyti pagal pareikštą ieškinį, neatitiktų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų. Dėl šios priežasties kasacinis teismas nusprendė bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, tarp šalių nepaskirstyti.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-943/2022

Dėl akredityvo sampratos; dėl vykdančiojo banko pareigų bei neteisėtų veiksmų kaip jo civilinės atsakomybės sąlygos

Ieškovė prašė priteisti iš atsakovo, kaip vykdančiojo banko, nuostolių atlyginimą, nepagrįstai gražinus dokumentus pagal akredityvą ir pažeidus teisėtus ieškovės lūkesčius gauti iš atsakovės akredityvo administravimo paslaugas. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, o apeliacinės instancijos teismas – atmetė.

Kasacinis teismas nurodė, kad bendrąja prasme dokumentinis akredityvas (angl. *letter of credit*) – tai tarptautinėje prekyboje tarp importuotojų ir eksportuotojų naudojamas atsiskaitymo negrynaisiais pinigais būdas, kai pareiškėjo (pirkėjo) bankas įsipareigoja atlikti mokėjimą lėšų gavėjui (pardavėjui) akredityve nurodytu būdu, šiam pateikus akredityvo sąlygas ir reikalavimus atitinkančius dokumentus. Šia prasme akredityvas – tai banko sąlyginis įsipareigojimas atlikti mokėjimą lėšų gavėjui, kurio atsiradimo pagrindinė sąlyga – akredityvo sąlygas atitinkančių dokumentų pateikimas. Lietuvoje atsiskaitymą akredityvais reglamentuoja CK XLVII skyriaus trečiojo skirsnio nuostatos.

Pagrindinis tarptautinių atsiskaitymų dokumentiniais akredityvais reguliavimo šaltinis – Tarptautinės prekybos rūmų parengtos taisyklės – Bendrieji dokumentinių akredityvų papročiai ir praktika. Vėliausia šių taisyklių versija, įsigaliojusi 2007 m. liepos 1 d., – UCP 600 taisyklės. Kasacinis teismas pažymėjo, kad nors UCP 600 taisyklės nėra tarptautinė sutartis, tačiau jose įtvirtinta susisteminta tarptautinėje prekyboje ir bankų veikloje susiklosčiusi įprastinė tarptautinio dokumentinio akredityvo praktika ir tarptautiniai papročiai. Remiantis UCP 600 taisyklių 1 straipsniu, šios taisyklės taikomos, kai akredityvo tekste aiškiai nurodytas jų taikymas.

Šalys pagrindinėje, paprastai pirkimo–pardavimo, sutartyje gali susitarti dėl apmokėjimo akredityvu. Akredityvui būdingas autonomijos principas, kuriuo remiantis akredityvas savo prigimtimi yra atskiras sandoris, nepriklausantis nuo pagrindinės pirkimo–pardavimo ar kitokios sutarties, kurios pagrindu jis buvo išleistas. Atsiskaitant akredityvu visada dalyvauja: pareiškėjas, lėšų gavėjas, bankas emitentas, pranešantysis bankas. Be to, į atsiskaitymo akredityvu teisinius santykius gali būti įtraukti ir kiti bankai, taip pat ir vykdančysis bankas.

Vykdančysis bankas – tai bankas, turintis banko emitento jam suteiktą įgaliojimą, priklausomai nuo apmokėjimo rūšies, sumokėti pinigus lėšų gavėjui iš karto ar suėjus atidėjimo terminui; akceptuoti ir suėjus mokėjimo terminui apmokėti įsakomąjį vekselį; pirkti dokumentus (negocijuoti) (CK 6.935 straipsnio 1 dalis). Akredityve privaloma aiškiai nurodyti banką, kuriam suteikiami vykdančiojo banko įgaliojimai. Vykdančiojo banko pareigos, kai susitariama dėl taisyklių taikymo, gali būti suskirstytos į dvi grupes – į pareigas, susijusias su akredityvo sąlygas atitinkančių dokumentų priėmimu ir persiuntimu bankui emitentui, ir pareigas, susijusias su akredityvo įvykdymu. Be akredityvo įvykdymo, vykdančiuoju paskirtam bankui atsiskaitymo akredityvais teisiniuose santykiuose suteikiami įgaliojimai, veikiant jį paskyrusio banko emitento vardu, nuspręsti, ar pateikti dokumentai atitinka akredityvo sąlygas. Nustatęs, kad pateikti dokumentai atitinka akredityvo sąlygas, ir įvykdęs akredityvą, vykdančysis bankas privalo persiųsti dokumentus bankui emitentui arba tvirtinančiajam bankui.

Pagal bendrąją taisyklę atstovavimo teisiniai santykiai atsiranda vykdančiajam bankui akceptavus jam banko emitento suteiktus įgaliojimus, kuriais jam pavedama banko emitento vardu atlikti teisinius veiksmus, susijusius su lėšų gavėju, kaip trečiuoju asmeniu. Kadangi UCP 600 taisyklės neįtvirtina specialių vykdančiuoju paskirto banko valios išreiškimo reikalavimų dėl jam suteiktų įgaliojimų priimti akredityvo sąlygas atitinkančius dokumentus akceptavimo, toks sutikimas preziumuojamas, jei bankas aiškiai neišreiškia jam suteikto vykdančiojo banko mandato atsisakymo. Vadovaujantis CK 2.147 straipsnio 1 dalies 3 punktu, įgaliojimas pasibaigia įgaliotiniui atsisakius įgaliojimo. Todėl, galiojant banko emitento vykdančiajam bankui suteiktiems įgaliojimams dėl akredityvo sąlygas atitinkančių dokumentų priėmimo, vykdančiojo banko atsisakymas atlikti jam pavestą pareigą priimti lėšų gavėjo jam pateiktus dokumentus galimas tik esant aiškiai išreikštam vykdančiojo banko jam suteikto mandato atsisakymui. Todėl vykdančiojo banko dalyvavimas atsiskaitymo akredityvais teisiniuose santykiuose nepasibaigia jam nesutikus įvykdyti akredityvo –

tuo atveju, kai jis veikia pagal banko emitento paskyrimą, jis turi pareigą priimti lėšų gavėjo pateiktus akredityvo sąlygas atitinkančius dokumentus ir juos persiųsti bankui emitentui.

Byloje nustatyta, kad ginčo šalys pagrindinėje pirkimo–pardavimo sutartyje buvo susitarusios dėl atsiskaitymo dokumentiniu akredityvu. Nagrinėjamu atveju atsakovė AB „Swedbank“ atsiskaitymo akredityvu teisiniuose santykiuose banko emitento buvo įgaliota veikti tiek kaip pranešantysis, tiek kaip vykdančysis bankas. Ginčo atveju buvo sprendžiama dėl vykdančiojo paskirto banko atsakomybės, ieškovei įrodinėjant, kad atsakovė, atsisakydama priimti akredityvo sąlygas atitinkančius dokumentus ir juos perduoti bankui emitentui, pažeidė vykdančiojo banko pareigas. Tarp šalių nėra ginčo, kad vykdančysis bankas nebuvo išreiškęs aiškaus sutikimo pirkti dokumentus (negocijuoti), dėl to jam nekilo pareiga atlikti akredityve nurodytus veiksmus dėl negocijavimo. Tačiau tai savaime nepanaikino vykdančiojo banko pareigos, laikantis jam, kaip vykdančiajam bankui, banko emitento suteiktų įgaliojimų, spręsti dėl lėšų gavėjo jam pateiktų akredityvo sąlygas atitinkančių dokumentų priėmimo ir perdavimo bankui emitentui, nebent jis būtų aiškiai atsisakęs jam suteikto vykdančiojo banko mandato. Kasacinis teismas nusprendė, kad byloje esantys duomenys nepatvirtino, jog atsakovė užtikrino aiškų ir laiku atliktą savo, kaip vykdančiojo banko, mandato atsisakymą. Vertindamas atsakovės, kaip vykdančiojo banko, veiksmus UCP 600 taisyklių kontekste, kasacinis teismas padarė išvadą, kad ieškovei, dar prieš išsiųsdama prekes pirkėjai, turėjo pagrindą manyti, kad atsakovė konkludentiniais veiksmais išreiškė savo paskyrimo vykdančiojo banku akceptavimą.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas padarė išvadą, kad atsakovė, įgyvendindama įstatyme ir savo vidaus taisyklėse įtvirtintus reikalavimus, susijusius su pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo rizikos įvertinimu atsiskaitymo akredityvu teisiniuose santykiuose, bei atsisakydama jai, kaip vykdančiajam bankui, suteikto mandato, neužtikrino savo, kaip profesionalias finansų paslaugas teikiančios įstaigos, veiksmų atitikties atidaus ir rūpestingo elgesio standartui. Todėl tuo atveju, jei tokie atsakovės veiksmai būtų lėmę nuostolių ieškovei, kaip lėšų gavėjai, atsiradimą, deliktinės atsakomybės taikymo prasme tai sudarytų pagrindą juos pripažinti neteisėtais veiksmais ir, nustačius kitas civilinės atsakomybės sąlygas, spręsti dėl nuostolių atlyginimo. Kadangi apeliacinės instancijos teismas, atmesdamas ieškinį dėl to, kad nebuvo nustatyta neteisėtų atsakovės veiksmų, pažeidė materialiosios teisės normas, kasacinis teismas panaikino skundžiamą apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir bylą perdavė apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-49-611/2022

Darbo teisė

Dėl teisės normų, reglamentuojančių darbo sutarties nutraukimą darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės, aiškinimo ir taikymo

Ieškovas (darbuotojas) ginčijo jo atleidimą iš darbo (mokyklos direktoriaus pareigų) ir, be kita ko, prašė teismo pripažinti jo atleidimą neteisėtu bei panaikinti savivaldybės mero potvarkį, kuriuo jis atleistas iš darbo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) 57 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad darbo organizavimo pakeitimai ar kitos priežastys, susijusios su darbdavio veikla, gali būti priežastis nutraukti darbo sutartį tik tuo atveju, kai jie yra realūs ir lemia konkretaus darbuotojo ar jų grupės atliekamos darbo funkcijos ar darbo funkcijų nereikalingumą. Darbo sutartis šiuo pagrindu gali būti nutraukta tik tada, kai laikotarpiu nuo įspėjimo apie darbo sutarties nutraukimą iki penkių darbo dienų iki įspėjimo laikotarpio pabaigos darbovietėje nėra laisvos darbo vietos, į kurią darbuotojas galėtų būti perkeltas su jo sutikimu. Darbo sutarties nutraukimo teisėtumą suponuoja ne tik įstatyme nustatyto pagrindo buvimas, bet ir tinkamai įvykdyta atleidimo procedūra.

Darbdavio prijungimas prie kitos įstaigos, įmonės ar organizacijos pagal DK nuostatas nelaikomas teisėta priežastimi nutraukti darbo sutartį (DK 51 straipsnio 1 dalis). Taip yra todėl, kad juridinio asmens prijungimo prie kito juridinio asmens atveju pastarajam pereina visos

reorganizuojamo juridinio asmens teisės ir pareigos. Tačiau darbo sutartis gali būti nutraukiama pasibaigus darbdaviui (DK 57 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Juridinis asmuo gali pasibaigti, *inter alia* (be kita ko), reorganizavimo būdu nuo jo išregistravimo iš Juridinių asmenų registro (CK 2.95 straipsnio 1–3 dalys). Kasacinis teismas pažymėjo, kad toks reguliavimas nereiškia, jog dėl juridinio asmens pasibaigimo reorganizavimo būdu bei jo išregistravimo savaime atsiranda pagrindas taikyti DK 57 straipsnio 1 dalies 5 punktą, nes turi būti atsižvelgiama į DK 51 straipsnio 1 dalies nuostatas. Pasibaigus juridiniam asmeniui dėl to, kad jis reorganizuojamas ir prijungiamas prie kito juridinio asmens, kai pastarasis perima pirmojo teises ir pareigas, darbuotojo darbo sąlygos negali būti keičiamos ir darbo santykiai paprastai negalėtų būti teisėtai nutraukti, jie turėtų tęstis, nes naujasis subjektas šiuose santykiuose turėtų įstoti į buvusio darbdavio vietą. Kita vertus, jei dėl priešasčių, susijusių su darbdavio veikla, darbuotojo atliekama darbo funkcija darbdaviui tampa perteklinė, šis darbuotoją gali teisėtai atleisti, vadovaudamasis DK 57 straipsnio 1 dalies 1 punktu ir laikydamasis šio straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų, t. y. laiku ir tinkamai įspėjęs darbuotoją ir darbovietėje nesant laisvos darbo vietos, į kurią darbuotojas galėtų būti perkeltas jo sutikimu. Taigi faktinės konkrečios bylos aplinkybės, jų sutaptis gali suponuoti darbo sutarties nutraukimo pagrindų sutaptį.

Nagrinėjamu atveju, atsižvelgdamas į nustatytą faktinę aplinkybę, jog mokyklos teises ir pareigas po reorganizavimo perėmusios gimnazijos direktoriaus pozicija buvo užimta, kasacinis teismas padarė išvadą, kad faktiškai dėl mokyklos reorganizavimo ir jos išregistravimo ieškovo, ėjusio mokyklos direktoriaus pareigas, darbo funkcijos darbdaviui tapo perteklinės. Tai reiškia, kad, neneigiant mokyklos pasibaigimo fakto, atsirado būtent DK 57 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytas teisėtus pagrindas nutraukti darbo sutartį su ieškovu, dėl to jis ir buvo įspėtas (dėl atleidimo būtent šiuo pagrindu) po to, kai buvo patvirtintas reorganizavimo sąlygų aprašas. Įspėjęs ieškovą dėl atleidimo DK 57 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintu pagrindu, darbo sutartis su juo galėjo būti nutraukta tik tuo atveju, jei darbovietėje nebuvo laisvos darbo vietos, į kurią ieškovas galėjo jo sutikimu būti perkeltas.

Kasacinis teismas pažymėjo, jog tai, kad nagrinėjamos bylos atveju pagal įstatymo nuostatomis priskirtą kompetenciją savivaldybės taryba priėmė sprendimą reorganizuoti mokyklą ir gimnaziją, taip pat tai, kad savivaldybės meras įspėjo ieškovą, jog su juo sudaryta darbo sutartis bus nutraukta, bei priėmė potvarkį atleisti ieškovą iš pareigų, neteikia pagrindo daryti išvadą, kad būtent savivaldybė, kuriai atstovaudami veikė minėti subjektai, laikytina ieškovo darbdave. Šią bylą nagrinėję teismai teisingai konstatavo, jog būtent gimnazija, kaip ieškovo darbdavės mokyklos teisių ir pareigų perėmėja, laikytina darbdave DK nuostatų prasme, kuriai turi būti reiškiami ieškovo materialieji reikalavimai dėl atleidimo iš darbo pripažinimo neteisėtu ir taikytinų padarinių. Tad ir pareigą siūlyti laisvas darbo vietas ieškovui, laikydamasi DK 57 straipsnio 2 dalies reikalavimų, turėjo būtent veiklą po reorganizavimo tęsusi gimnazija. Teismai nustatė, kad ieškovui buvo siūloma pradinių klasių mokytojo pareigybė gimnazijoje, tačiau ieškovas nesutiko su gimnazijos pateiktu pasiūlymu. Darbdavio galimybė perkelti darbuotoją į kitą darbą yra objektyviai nulemta kito atitinkamo darbo buvimo ir darbuotojo sutikimo būti perkeltam į kitą darbą. Kitų laisvų darbo vietų gimnazijoje, kaip nustatė teismai, nebuvo.

Kasacinis teismas nurodė, kad faktinių aplinkybių sutaptis šiuo atveju suponavo pagrindą taikyti ir DK 65 straipsnio 6 dalyje įtvirtintą išimtį, t. y. darbdavei atleisti ieškovą jo nedarbingumo laikotarpiu, kai šis sutapo su mokyklos pasibaigimu po reorganizavimo ir išregistravimo iš Juridinių asmenų registro bei ieškovui neperėjus dirbti į veiklą tęsiančią gimnaziją.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-55-781/2022

Nemokumo teisė

Dėl Latvijos Respublikoje užbaigto fizinio asmens nemokumo proceso įtakos nemokumo procese nedalyvavusių kreditorių reikalavimų priverstiniam vykdymui Lietuvos Respublikoje

Pareiškėja (skolininkė) apskundė antstolio veiksmus, šiam atsisakius užbaigti jos atžvilgiu užvestą vykdomąją bylą. Ji nurodė, kad Latvijos Respublikos teismo sprendimu buvo užbaigta jos bankroto byla ir ji atleista nuo skolinių įsipareigojimų vykdymo. Pareiškėja teigė, jog tai, kad Lietuvos apeliacinis teismas tik 2018 m. rugsėjo 11 d. sprendimu pripažino negaliojančiu kreditorės ir pareiškėjos 2009 m. rugpjūčio 25 d. sudarytą kasos kvitą ir taikė restituciją, priteisdamas kreditoriui iš pareiškėjos pinigų sumą, netrukdytą kreditorės bankroto administratoriui pareikšti finansinio reikalavimo pareiškėjos bankroto byloje. Be to, atleidimo nuo skolų planas pareiškėjos bankroto byloje buvo patvirtintas tik 2018 m. spalio 11 d. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai skundą atmetė.

Dėl Latvijos Respublikoje pasibaigusio pareiškėjos nemokumo proceso įtakos kreditoriaus reikalavimo priverstinio vykdymo galimybei sprendžiama pagal Latvijos Respublikos teisę. Latvijos Respublikoje tiek fizinių, tiek juridinių asmenų nemokumo klausimus reglamentuoja Nemokumo įstatymas, įsigaliojęs 2010 m. lapkričio 1 d.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad tik tinkamai apie nemokumo procesą informuotas kreditorius turi galimybę pareikšti savo reikalavimus skolininko nemokumo procese, taip pat tik tinkamai informuotam kreditoriui gali būti taikomas Nemokumo įstatymo 73 straipsnyje įtvirtintas senaties terminas ir jo pasibaigimo teisinės pasekmės. Tam, kad fizinio asmens prievolė konkrečiam užsienio kreditoriui būtų pripažinta pasibaigusia dėl senaties, būtina nustatyti, kad šis kreditorius buvo tinkamai informuotas apie Latvijos Respublikoje pradėtą skolininko nemokumo procesą ir turėjo galimybę pareikšti skolininkui reikalavimą jo nemokumo procese, tačiau to nepadarė.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad kreditorių galimybės pateikti reikalavimus nemokumo administratoriui per Nemokumo įstatyme nustatytus terminus būtina prielaida yra ne tik tinkamai suteikta informacija apie skolininko nemokumo procesą, bet ir paties kreditoriaus reikalavimo teisės egzistavimas. Taigi skolininko prievolę kreditoriui galima pripažinti pasibaigusia dėl senaties pagal Nemokumo įstatymo 141 straipsnio 1¹ dalį, jeigu nustatoma, kad ši reikalavimą kreditorius galėjo pareikšti skolininko nemokumo procese per Nemokumo įstatyme nustatytus terminus (be kita ko, konstatavus, kad užsienio kreditorius buvo tinkamai informuotas apie Latvijos Respublikoje vykstantį skolininko nemokumo procesą), tačiau to nepadarė, be to, kad ši prievolė nepatenka į Nemokumo įstatymo 164 straipsnio 4 dalyje įtvirtintų prievolių, nuo kurių fizinis asmuo jokiais atvejais nėra atleidžiamas pasibaigus nemokumo procesui, sąrašą.

Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad kreditoriaus reikalavimas pareiškėjos nemokumo procese objektyviai negalėjo būti pateiktas, nes ši reikalavimo teisė atsirado tik Lietuvos apeliaciniam teismui priėmus 2018 m. rugsėjo 11 d. sprendimą civilinėje byloje, t. y. jau pasibaigus Nemokumo įstatymo 73 straipsnio 2 dalyje nurodytam terminui, todėl ginčo prievolė negali būti pripažinta pasibaigusia dėl senaties. Kasacinis teismas sutiko su šia išvada. Šios išvados pagrįstumo nepaneigia ir pareiškėjos nurodyta aplinkybė, kad atleidimo nuo skolų planas jos nemokumo byloje buvo patvirtintas tik 2018 m. spalio 11 d., t. y. jau po Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 11 d. sprendimo priėmimo. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad nors pripažintas negaliojančiu sandoris paprastai laikomas negaliojančiu nuo jo sudarymo momento, tačiau kol nėra teismo sprendimo dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu ir restitucijos taikymo, nė viena sandorio šalis neturi pareigos vykdyti restituciją ir grąžinti viena kitai, ką yra gavusi pagal sandorį. Atsižvelgiant į tai, ši kreditorės reikalavimo teisė pareiškėjai negali būti laikoma pasibaigusia pagal Nemokumo įstatymo 141 straipsnio 1¹ dalį.

Kasacinis teismas nenustatė kreditorės didelio nerūpestingumo pateikus reikalavimą pareiškėjos nemokumo byloje tik 2018 m. lapkričio 7 d., nes ji neturėjo informacijos apie pasikeitusį pareiškėjos nemokumo administratorių. Tuo tarpu pareiškėjos elgesys, neinformuojant apie Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 11 d. sprendimą nemokumo administratorės ir nemokumo bylą nagrinėjančio teismo, o Lietuvos apeliaciniam teismui neatskleidžiant aplinkybės, kad jai yra pradėtas

fizinio asmens nemokumo procesas Latvijos Respublikoje, kasacinio teismo vertinimu, negali būti pripažintas sąžiningu, atitinkančiu fizinio asmens nemokumo proceso tikslus ir principus.

Remiantis nurodytais argumentais, apeliacinės instancijos teismo nutartis palikta nepakeista.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-69-823/2022

Civilinio proceso teisė

Dėl teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo tais atvejais, kai neteko teisinės galios jau įvykdytas teismo sprendimas, o teismo sprendimo vykdymo metu skolininkui priklausantį turtą iš viešųjų varžytynių įgijo išieškotojas

Atsakovės kreipėsi į teismą, prašydamos atgręžti 2016 m. gruodžio 12 d. teismo sprendimo įvykdymą, pripažįstant vienai iš atsakovių nuosavybės teisę į žemės sklypą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai prašymą patenkino. Nagrinėjamoje byloje kasacinis teismas sprendė dėl teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo instituto taikymo tais atvejais, kai skolininkui priklausantį turtą iš viešųjų varžytynių, vykdant įsiteisėjusį teismo sprendimą, kuris vėliau buvo panaikintas arba neteko teisinės galios, įgijo išieškotojas, o varžytynių aktas nebuvo ginčijamas ir nėra nugrinčytas.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nors teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo instituto pagrindu (CPK 760 straipsnis) suteikiama galimybė pašalinti šalių tarpusavio santykiuose atsiradusį neteisėtumą, tačiau toks gražinimas į ankstesnę padėtį galimas ne visada, t. y. nors neteisėto teismo sprendimo įvykdymo padariniai yra neteisėti, tačiau tai *per se* nereiškia, kad neteisėtais gali būti laikomi ir išieškotojo ir (ar) antstolio atlikti veiksmai tokį sprendimą vykdant.

Kasacinis teismas nusprendė, kad nagrinėjamu atveju nėra pagrindo vykdymo procese atliktus veiksmus parduodant atsakovei priklausiusį žemės sklypą iš viešųjų varžytynių *per se* pripažinti neteisėtais vien dėl to, kad įvykdytas teismo sprendimas vėliau buvo panaikintas aukštesnės instancijos teismo ar neteko teisinės galios civilinę bylą, kurioje buvo atnaujintas procesas, išnagrinėjus pakartotinai. Priešingai vertinti nurodytą situaciją nesudaro pagrindo ir aplinkybė, jog turtas buvo parduotas vykdant teismo sprendimą, kuriame, kaip paaiškėjo vėliau, buvo padaryta aiški teisės taikymo klaida. Be to, turto pardavimo iš varžytynių aktas įstatyme nustatytais pagrindais suinteresuotų asmenų reikalavimu nebuvo ginčijamas ir nėra nugrinčytas, todėl nėra pagrindo teigti, jog jį priimant buvo pažeistos esminės suinteresuotų asmenų teisės. Byloje nėra jokių duomenų, kad vykdant varžytynes buvo padaryta imperatyvių vykdymo procesą reglamentuojančių normų pažeidimų, o įstatymas nenustato draudimo išieškotojui dalyvauti skolininko turto priverstinio pardavimo iš viešųjų varžytynių procese ir tokį turtą įsigyti (nusipirkti) nuosavybės teise. Todėl nėra pagrindo panaikinti turto pardavimo iš varžytynių aktą ir teismui veikiant *ex officio* (pagal pareigas).

Kasacinis teismas išaiškino, jog tais atvejais, kai išieškotojas, vykdant įsiteisėjusį teismo sprendimą, vykdymo procese dalyvaudamas viešosiose varžytynėse nusiperka skolininko turtą, jeigu varžytynių aktas nėra nugrinčytas įstatymų nustatyta tvarka, įvykdytą teismo sprendimą panaikinus ar jam netekus teisinės galios, skolininko, kurio turtas varžytynėse buvo perleistas, teisių gynybai taikomos ne restitucijos taisyklės (CK šeštosios knygos X skyrius), bet teismo sprendimo vykdymo atgręžimo instituto bendrosios nuostatos (CPK 760 straipsnis).

Kasacinis teismas konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai taikė teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo instituto normas, faktiškai pritaikydami vienašalę restituciją. Kasacinis teismas pažymėjo, jog, nagrinėjamu atveju siekiant tinkamai pritaikyti teismo sprendimo įvykdymo atgręžimą, būtina, visų pirma, įvertinti, ar turtą, kuris buvo perleistas vykdant teismo sprendimą, yra galima gražinti natūra; antra, jeigu turto natūra gražinti negalima dėl to, kad jis realizuotas, būtina nustatyti reikšmingas faktines aplinkybes, susijusias su lėšų, gautų už iš varžytynių parduotą turtą, paskirstymu, t. y. ar skolininko turtą pardavus gautos lėšos dar yra antstolio žinioje, ar jos buvo paskirstytos išieškotojams; trečia, būtina nustatyti, ar pardavus skolininko turtą gauta suma išieškotojams paskirstyta vykdomojoje byloje, kuri užvesta vykdomojo dokumento, išduoto vėliau panaikinto ar teisinės galios netekusio teismo sprendimo pagrindu. Jeigu gražinti turto skolininkui nėra galimybės, jam yra atlyginama turto vertė, o kai turtas realizuotas teismo sprendimams vykdyti

nustatyta tvarka, skolininkui atlyginama už realizuotą turtą gauta suma (CPK 760 straipsnio 3 dalis). Todėl atsakovė turi teisę reikalauti iš išieškotojų, taikant teismo sprendimo įvykdymo atgręžimą, jai atlyginti už varžytynėse realizuotą jos turtą gautą sumą ar atitinkamą jos dalį, kuri buvo išieškota iš šios atsakovės ir paskirstyta išieškotojams teismo sprendimo, kuris vėliau buvo panaikintas ar neteko teisinės galios, pagrindu.

Nustatęs, kad buvo netinkamai pritaikytos proceso teisės normos bei neatskleista bylos esmė, kasacinis teismas panaikino teismų procesinius sprendimus ir teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą grąžino nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-40-381/2022

Viešieji pirkimai

Dėl reikalavimų, susijusių su tiekėjų teise verstis atitinkama veikla, taikymo kartu su kitomis pirkimų sąlygomis

Ieškovė (tiekėja) ginčijo atsakovės (perkančiosios organizacijos) sprendimus, kuriais buvo atmesti jos pasiūlymai dviejuose viešuosiuose pirkimuose dėl pacientų dietinio maisto tiekimo, o laimėtoju pripažintas trečiasis asmuo, su juo sudaryta viešojo pirkimo sutartis; taip pat prašė pripažinti ieškovės teisę į negautų pajamų priteisimą iš atsakovės. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinius dėl atsakovės sprendimų pripažinimo neteisėtais atmetė, o bylos dalį dėl reikalavimų pripažinti ieškovės teises į dėl neteisėtų atsakovo veiksmų negautų pajamų priteisimą nutraukė.

Kasacinis teismas konstatavo, kad pirkimų sąlygose buvo įtvirtintas kvalifikacijos reikalavimas tiekėjams turėti teisę verstis pirkimo sutarčiai vykdyti reikalinga veikla – maitinimo paslaugų teikimu. Pirkimų techninėse specifikacijose buvo nustatytas reikalavimas, kad paslaugos teikėjas turėtų maisto gamybai pritaikytas patalpas (virtuvę) ir leidimą pagamintam maistui išvežti bei reikalavimas, kad pacientai paruoštą maistą gautų ne vėliau kaip per 2 val. nuo jo pagaminimo, tačiau jose nebuvo nurodyti jokie dokumentai, kuriuos tiekėjai turėtų pateikti su pasiūlymu, siekdami įrodyti jų pasiūlymų atitiktį nurodytiems techninių specifikacijų reikalavimams.

Ieškovė, siekdama įrodyti atitiktį pirkimų sąlygose nustatytam reikalavimui turėti teisę verstis maitinimo paslaugų teikimu, pateikė perkančiajai organizacijai maisto tvarkymo subjekto patvirtinimo pažymėjimą, suteikiantį ieškovei teisę verstis maisto tvarkymu Rokiškio psichiatrijos ligoninės Maisto paruošimo skyriuje. Byloje nėra ginčo dėl to, kad ieškovės kvalifikacija atitiko pirkimų sąlygų reikalavimus dėl teisės verstis pirkimo sutarčiai vykdyti reikalinga veikla. Vis dėlto perkančioji organizacija ieškovės pasiūlymus atmetė, nes, jos vertinimu, ieškovė, pateikdama prašomus papildomus paaiškinimus, neįrodė, kaip ji galės tinkamai įvykdyti viešojo pirkimo sutartis gamindama ir veždama dietinį maistą ligoniams iš Rokiškio į Vilnių.

Kasacinis teismas padarė išvadą, kad nagrinėjamu atveju pirkimų techninių specifikacijų nuostatos dėl patiekalų pagaminimo vietos ir pateikimo laiko nekvalifikuotinos ir netaikytinos kaip tiekėjų teisės verstis veikla reikalavimai. Be to, teisė verstis atitinkama veikla paprastai nesietina su konkrečia patalpa ar vieta. Kasacinis teismas pažymėjo, jog, nepaisant to, kad pirkimų sąlygos turi būti aiškinamos sistemiškai, tačiau toks aiškinimas turi turėti tam tikras ribas, be kita ko, nesuponuoti tiekėjų sukloidinimo tiek teikiant konkretų pasiūlymą, tiek apskritai apsisprendžiant jame dalyvauti, ir nelemti situacijų, kai vieno pobūdžio reikalavimai būtų taikomi pagal kitiems reikalavimams taikomą tvarką.

Atsižvelgiant į tai, tiekėjas, kuris pagrindžia savo teisę verstis atitinkama veikla, negali būti pripažįstamas neatitinkančiu šio kokybinės atrankos kriterijaus pagal kitas viešojo pirkimo sąlygas, ypač jei jos susijusios su techninėje specifikacijoje (ar panašaus pobūdžio dokumente, pavyzdžiui, viešojo pirkimo sutarties projekte) įtvirtintais reikalavimais. Taigi kasacinis teismas konstatavo, kad ieškovės su pasiūlymu pateikti dokumentai pagrindė jos teisę teikti maitinimo paslaugas, todėl ji laikytina atitinkančia aptariamą kokybinį reikalavimą, kuris negalėjo būti sistemiškai aiškinamas ir

taikomas kartu su techninių specifikacijų sąlygomis dėl maisto pristatymo laiko iš tam tikros maisto pagaminimo vietos.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-28-381/2022

Dėl ieškovės pasiūlymų vertinimo pagal techninių specifikacijų nuostatas dėl maisto pristatymo laiko teisėtumo

Pasisakydamas, ar perkančioji organizacija teisėtai atmetė ieškovės pasiūlymus pirkimuose dėl to, kad ieškovė neįrodė, jog per atitinkamą laiko tarpą sugebės atvežti maisto produktus iš Rokiškio į Vilnių, kasacinis teismas pažymėjo, kad priklausomai nuo to, ar viešojo pirkimo sąlyga kvalifikuotina kaip techninės specifikacijos sąlyga, ar kaip sutarties vykdymo sąlyga, priklauso tiekėjo pasiūlymo vertinimas. Įvertinęs pirkimų sąlygas, kasacinis teismas konstatavo, kad šiuo atveju techninių specifikacijų sąlygos dėl maisto gamybai pritaikytų patalpų turėjimo ir maisto pristatymo laiko kvalifikuotinos kaip tiek perkamų paslaugų savybes apibrėžiančios (techninės specifikacijos) nuostatos, tiek kaip sutarties vykdymo sąlygos. Todėl kai aptariama nuostata nėra išimtinai sutarties vykdymo sąlyga, perkančioji organizacija iš principo turėtų teisę tikrinti perkamų paslaugų atitiktį nurodytoms nuostatomis pirkimų procedūrą, įskaitant ir tiekėjų pasiūlymų vertinimą, metu.

Vis dėlto, kaip nurodyta pirmiau, viešojo pirkimo konkursuose perkančioji organizacija iš tiekėjų nereikalavo atskirai pagrįsti pasiūlymo atitikties aptariamoms techninės specifikacijos reikalavimams, todėl pagal kasacinio teismo praktiką tokios pirkimo sąlygos laikytinos deklaratyviomis. Kasacinis teismas pažymėjo, kad įrodomųjų priemonių nepateikimas kartu su pasiūlymu, kai to nereikalaujama pirkimo sąlygose, neturėtų būti vertinamas kaip pasiūlymo trūkumas ar neatitiktis viešojo pirkimo sąlygoms, tačiau tai savaime neužkerta kelio perkančiajai organizacijai suabejoti dėl tiekėjo galimybių tinkamai įvykdyti sutartį. Perkančiosios organizacijos turi teisę papildomai aiškintis pateiktos deklaruojamos informacijos tikrumą, kai pagal pirkimo sąlygas nebuvo reikalaujama pateikti konkrečių pagrindžiančių duomenų (o tik atitinkamos formos pažymą), tokie veiksmai nelaikytini pirkimo sąlygų turinio išplėtimu, todėl leistini. Vis dėlto nagrinėjamu atveju pirmojo pirkimo sąlygose iš tiekėjų nebuvo reikalaujama pateikti ne tik konkrečių įrodomųjų dokumentų, bet ir abstrakčių deklaracijų apie pasiūlymo atitiktį techninės specifikacijos reikalavimams. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas padarė išvadą, kad pirmojo pirkimo procedūrą metu atsakovė iš ieškovės apskritai negalėjo reikalauti pateikti paaiškinimų, neįtvirtintų pirmojo pirkimo sąlygose, kad maistas pacientams bus pateiktas per 2 valandas nuo jo pagaminimo.

Kita vertus, antrajame pirkime (priešingai nei pirmajame) kaip vienas iš pasiūlymo ekonominio naudingumo vertinimo kriterijų buvo nustatytas dietinio maitinimo rodiklis, pagal kurį tiekėjas, pasiūlęs greičiau atvežti maistą, gauna daugiau balų. Byloje nustatyta, kad ieškovė atskirai deklaravo, kad maistą nuveš greičiau nei maksimalus pristatymo laikas (vietoj 2 val. per 1 val.), todėl perkančioji organizacija turėjo teisę papildomai aiškinti ieškovės pasiūlymo atitiktį šiuo aspektu

Kasacinio teismo vertinimu, ieškovė savo paaiškinimais pagrindė galimybę pristatyti maistą per mažiau nei 2 val. nuo jo pagaminimo, todėl atsakovė neturėjo teisės atmesti ieškovės pasiūlymo antrajame pirkime. Kadangi techninėje specifikacijoje buvo keliamas reikalavimas maistą pristatyti per ne daugiau kaip 2 val., ta aplinkybė, kad ieškovė antrojo pirkimo pasiūlyme nurodė, jog paslaugas ketina suteikti per 1 val., o paaiškinimuose nurodė, kad maistą pristatytą per 1 val. 9 min., būtų pagrindas ne atmesti pasiūlymą kaip neatitinkantį pirkimo sąlygų reikalavimų, o skirti ieškovei mažesnę ekonominio naudingumo balą.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas konstatavo, kad, pirkimo sąlygą kvalifikavusi išimtinai kaip sutarties vykdymo sąlygą, perkančioji organizacija viešojo pirkimo procedūrą metu negali vertinti, ar tiekėjo pasiūlymas atitinka tokią sąlygą. Tuo tarpu nustatčius, kad pirkimo sąlyga kvalifikuotina kaip techninės specifikacijos reikalavimas, tiekėjo pasiūlymo atitiktis tokiam reikalavimui vertinamas priklauso nuo to, ar pirkimo sąlygose iš tiekėjų buvo reikalaujama pateikti įrodomuosius dokumentus. Jei tokių dokumentų buvo reikalaujama, perkančioji organizacija turi tikrinti, ar dokumentai pateikti, ar jie patvirtina pasiūlymo atitiktį techninės specifikacijos reikalavimams. Jei tokių dokumentų nebuvo reikalaujama, tolesni perkančiosios organizacijos

veiksmai priklauso nuo to, ar tiekėjas savo pasiūlyme aiškiai nurodo atitiktį atitinkamam techninės specifikacijos reikalavimui arba tokią atitiktį deklaruoja atitinkamos formos pažymoje. Tiekėjui pasiūlyme ar atitinkamos formos pažymoje deklaravus pasiūlymo atitiktį techninės specifikacijos reikalavimui, perkančioji organizacija turi teisę papildomai aiškintis pateiktos deklaruojamos informacijos tikrumą (jei apskritai tokia informacija pagal savo pobūdį patikrinama iš anksto) ir tikslintis duomenis apie tiekėjo pasiūlymo atitiktį, priešingu atveju perkančioji organizacija paaikškinimų dėl pasiūlymo atitikties pirkimo sąlygų reikalavimams neturi teisės reikalauti.

Kasacinis teismas konstatavo, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai taikė pirkimų sąlygas, todėl panaikino teismų procesinių sprendimų dalį, kuria atmesti ieškovės ieškiniai dėl atsakovės viešųjų pirkimų komisijos sprendimų pirkimuose panaikinimo, ir ieškovės ieškinį tenkino iš dalies. Kadangi su trečiuoju asmeniu sudarytos viešojo pirkimo sutartys baigėsi, kasacinis teismas šias sutartis išsaugojo ir skyrė atsakovei baudą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-28-381/2022

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

Gynėjų g. 6, 01109 Vilnius

Tel. + 370 5 2 616 466

Faks. + 370 5 261 6813

El. paštas: lat@teismas.lt

www.lat.lt